Mâcuncuzâde Mustafa Efendi

Malta Esirleri

Ser-Güzeşt-i Esîrî-i Malta

KİTABEVİ

Macuncuzade
Mustafa Efendi

MALTA ESİRLERİ

Hazırlayan:
Cemil Çiftçi

KİTABEVİ
Çatalçeşme Sk. No:29/13 Cağaloğlu/İST.
Tel: 512 43 28 - 511 21 43 Faks: 511 42 30

KİTABEVİ Yayın No: 55

Eserin Özgün Adı:
Bâz Keşt-i Hakîrî-i Malta
Ser-güzeşt-i Esîrî-i Malta

Dizgi ve Mizanpaj:
Zübeyir Çiftçi

Ofset Hazırlık, Baskı, Cilt:
Bayrak

İstanbul, Ekim 1996

İÇİNDEKİLER

Macuncuzade Mustafa Efendi Hakkında
Kısa ve Dolaylı Notlar 7

SER-GÜZEŞT-İ ESÎRÎ-İ MALTA
Sunuş 19
Yolculuk 21
Zindan Hayatı 23
Esirlerin Pahasının Belirlenmesi 57
İlk Mutlu Haber 65
Mehmed Çelebi'nin Kurtuluş Haberi 70

ESERDE ADI GEÇEN KİŞİLER
Damad Mehmed Efendi 103
Ali Efendi 104
III. Mehmed 105
Safiye Sultan 107
Gevherhan Sultan 107
Mehmed Bey 108
Cerrah Mehmed Paşa 108
Bostanzade Mehmed Efendi 109
III. Murad 110
Musa Çelebi 111
Helvacızade Mehmed Efendi 111

Dipnotlar 115

Macuncuzade Mustafa Efendi Hakkında Kısa ve Dolaylı Notlar

Günlük yüz otuz akçe yevmiye ile Kıbrıs adasındaki Baf kazası kadılığına atanan Macuncuzade Mustafa Efendi hakkında ne yazık ki, yeterli bilgimiz yoktur.

Osmanlı Devleti'nde, ilmiye sınıfına mensup olan kişiler belirli kademelerden geçtikten sonra görev alırlardı. Adli teşkilatta görev alacak insanlar ise belirli bir öğrenim gördükten sonra yüksek öğrenime devam ederlerdi.

Bir kişinin kadılık ve müderrislik görevini üstlenebilmesi için Haşiye-i Tecrid, Miftah, Kırklı veya Telvih, Hariç ve Dahil medreselerini bitirdikten sonra, medreselerin en yükseği olan Sahn-ı Seman veya Sahn-ı Süleymaniye medreselerinden birisine devam etmesi gerekirdi. Sahn-ı Seman veya Sahn-ı Süleymaniye medreselerini bitiren aday Anadolu veya Rumeli

kazaskerlerinden birinin defterine kaydolur, sırasını beklerdi. Sırası gelen aday, müderrislik ve kadılık görevine başlardı.

Bir öğrencinin böyle bir eğitim süresinden geçmesi belirli zamana göre ayarlanmış değildir. Bu durum, öğrencinin derslerine gösterdiği ilgisiyle ve yeteneğiyle ilgilidir.

Kadılık görevine başlayan aday ilk kez günlük yirmi akçe yevmiye ile kaza kadısı olurdu. Yıllar geçtikçe, deneyimi ve itibarı arttıkça maaşı da yükselirdi. Terfi ederek görevinin son basamağına gelen kadı'nın yevmiyesi yüz elli akçeye yükselirdi. Yevmiyeleri yüz elli akçe olan kadılar "eşref-i kudat" adıyla anılan zümreden sayılırlardı.

Kaza kadılığının son basamağına yükselen kadılar, sancak kadılığına atanırlar, mevleviyet payesi alırlardı. Bunların günlük yevmiyeleri üç yüz akçe olabildiği gibi beş yüz akçe de olabilirdi.

Kaza kadılarının bir kazadaki görev süresi yirmi ay idi. Sancak kadılarının mevleviyet süreleri de bir yıldı.

Macuncuzade Mustafa Efendi'nin Kıbrıs-Baf kazası kadılığına atanması 1597 yılının Nisan ayına rastlamaktadır. Onun tahsil müddetini ve memuriyetini hesaba kattığımızda muhtemelen 1550 yıllarında doğmuş olabileceğini söyleyebiliriz.

Bir kadı'nın bu görevi üstlenebilmesi için üst seviyede medrese eğitiminden geçmesi zorunludur. Macuncuzade Mustafa Efendi bu şartları taşıyan bir bilgindir. Malta anılarında görüldüğü üzere üç dille şiir yazmaktadır. Bu da, onun Arapça'ya, Farsça'ya ve Türkçe'ye vukûfiyetini göstermektedir.

Macuncuzade, Baf kadılığını tamamlamış olsaydı, kaza kadılığının son sınırına gelir, "eşref-i kudat" adıyla anılan zümreye dahil olurdu.

Macuncuzade'nin daha önceleri nerede görev yaptığını bilmediğimiz gibi Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerinden hangisine bağlı olduğunu da bilmiyoruz. Adaların, Rumeli kazaskerliğine bağlı olması gerçeğinden hareketle onun, Rumeli kazaskerliğine bağlı olan bölgelerde kadılık yaptığını düşünebiliriz. İlmî Ahmed Efendi'nin Edirne'de müderrislik yaptıktan sonra Baf kadılığına atandığı ve bu görevi sürdürürken öldüğü göz önüne alınırsa Macuncuzade'nin, Rumeli kazaskerliğine bağlı bir kadı olduğu söylenebilir.

Anılarından öğrendiğimize göre Macuncuzade İstanbul'da doğmuş, İstanbul'da büyümüştür. Hem ilim adamıdır, hem de şairdir. Yazarın üçüncü bir özelliği de hafız olmasıdır.

Sultan III. Mehmed Han'a yazdığı bir kasidesinde bu özelliğini şöylece dile getirmektedir:

Alim ü hafız dua-gû-yi şeh-i devran olam
Hiç layık mı çekem bunca belâ vü mihneti

ESERLERİ:

l. Türkçe Divanı

Macuncuzade Mustafa Efendi'nin esaret anılarından hareketle onun böyle bir eserinden sözetmek mümkündür. Mustafa Efendi, bu konuyla ilgili olarak *"İbrahim Çelebi, esirlerin biriden divanımı alarak istinsaha fırsat buldu, evlerinde müsvedde haline getirdi"* biçiminde açıklamada bulunur.

Şairin anılarına dayanarak bu divanın en az iki nüsha olduğunu söyleyebiliriz. Bu nüshaların ilki, Mustafa Efendi ile birlikte Mora yarımadasına gitmiş olabilir. 1597 yılında istinsah edilen diğer nüshanın da, İbrahim Çelebi ile birlikte İstanbul'a gelmesi mümkündür.

Bu divanın özelliği ve mevcut nüshaları hakkında şimdilik hiçbir bilgiye sahip değiliz.

2. Bâz Keşt-i Hakîrî-i Malta Ser-güzeşt-i Esîrî-i Malta

Macuncuzade Mustafa Efendi, esaret anılarının hangi şartlar altında yazıldığından söz ederken eserin adını da belirler. Bu gerçeği şöylece aktarır:

Biş ü kem çekdüğüm serencâmı
Binde bir yazılub dedim nâmı:

Baz-(ı) keşt-i hakîrî-i Malta
Ser-güzeşt-i esîrî-i Malta.

Bu eser, Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi'nin Kemankeş Emir Hoca bölümündeki 434 numaralı bir mecmuada yer almaktadır. Bu mecmuanın, yedinci risalesini teşkil eden bu eser, mecmuanın 132a-159a varakları arasında bulunmaktadır. Adi, talik bir hatla istinsah edilen eserin her sayfası 13 satırdan ibarettir. Sayfaların ebadı 154x103-112x78 mm. boyundadır. Eser, Malta'da cereyan eden olaydan üç yıl sonra, hicri 1010 yılının Şevval (1602 yılının Nisan'ı) ayında Ömer adlı bir katip tarafından istinsah edilmiştir. Şu ana kadar, eserin başka bir nüshasına rastlanılmamıştır.

Eser, düzgün bir imla ile yazılmıştır. Bu da, Macuncuzade'nin ve katip Ömer'in klasik bir medrese eğitiminden geçtiklerini göstermektedir.

Bu eserle ilk kez karşılaşan, İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu Üyesi Nail Tuman'dır. Nail Tuman'dan aldığı bilgiler sonucu esere gözatan İsmet Parmaksızoğlu, yazdığı bir makale ile eseri tanıtır.[1] Daha sonraları bu eser, Fahir İz'in ilgisini çeker. Fahir İz, tanıtıcı bir yazıyla birlikte eseri asıl harfleriyle ve orjinaline uygun olarak yayınlar.[2]

---

1. İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Eylül 1953, C. V, Sayı: 8, Sayfa: 77-84.

2. Fahir İz, "Macuncuzade Mustafa'nın Malta Anıları", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1970, Sayfa: 69-122.

Sadeleştirmeyi yaparken Fahir İz'in bu çalışmasından yararlandık.

Sadeleştirmenin tamamlanması ve "Baf Kadısının Esaret Anıları" adıyla "Yedi İklim" dergisinde yayınlanması sonucu, eserin kitaplaşmasına karar verdik. Bu nedenle, yaptığımız sadeleştirmeyi, eserin yazma nüshasıyla karşılaştırdık. Fahir İz'in eksik bıraktığı cümleleri, ayetleri, Arapça ve Farsça şiirleri, kalıplaşmış sözleri yeniden esere aktardık. Böylece, eseri, aslına uygun bir hale getirdik.

Kıbrıs'ın Baf kadılığına tayin edilen Macuncuzade, gözlerine rahatsızlığın arız olması sonucu yolculuğunu geciktirir. Bir müddet tedavi görür. Hekimlerin, kara yoluyla gitmesine izin vermemesi üzerine 1597 yılının Nisan'ında Mehmed Reis'in Karamürsel'iyle yola çıkar. Üç hafta boyunca yol alırlar. Baf'a yetmiş mil kaldığı anda Malta korsanlarıyla karşılaşırlar. Yapılan çarpışma sonucu esir edilen Macuncuzade ve arkadaşları Malta adasına götürülürler. 1597 yılının Haziran ayı ortalarında Malta'ya götürülen Macuncuzade, 1599 yılının Ocak ayına kadar burada kalır. Bu duruma göre, Macuncuzade'nin esaret hayatının yirmi aydan fazla sürdüğü söylenebilir. İstanbul'dan çıkış tarihini esas aldığımızda, bu eserin, iki yıllık zaman diliminden kesitler sunduğunu söyleyebiliriz.

Macuncuzade bu eserinde, yaşadığı zindanı ve bu zindanın şartlarını dile getirir. Kendi sıkıntılarıyla

birlikte yanında bulunan arkadaşlarının sıkıntılarını aktarır. Ümidini bir an olsun kaybetmez. Sürekli kurtuluş çarelerini arar. Safiye Sultan'a ve dönemin padişahı III. Mehmed'e kasideler yazar, onlardan yardım bekler. Zaman olur, III. Mehmed'e kızar.

Celisim derd ü gussa âh u efgânı enis itdi
Hayf Sultan Mehemmed Han'ı dünya hasis itdi

beytiyle kızgınlığını belirtir ve onu cimrilikle suçlar.

İlmiyye, Seyfiyye, Kalemiyye mensuplarının kurtuluş fidyeleri devletin hazinesinden ödenirdi. Bu nedenle, Macuncuzade, yalnız olmadığını, kendisiyle esaret hayatı yaşayan diğer kadıların adlarını ve özelliklerini belirtir. İlmiyye sınıfına mensup olan bu insanların kurtuluşu için padişahtan yardım bekler.

Haberleşmenin ağır aksak yürüdüğü bu dönemde, Mora Bey'i Mehmed Bey'in kendisini kurtaracağı haberi gelir. Bu haber sonucu sevincini dile getiren Macuncuzade, Mehmed Bey'e kaside yazarak onun yardımını beklemeye başlar.

Esaret hayatına ışık tutması yönüyle eserin önemli bir özelliği vardır. Zindanın, mekan olarak hangi şartları taşıdığı, esirlerin neler yedikleri, neler içtikleri, istirahatlarını nasıl temin ettikleri, hangi şartlar altında çalıştıkları, kendilerine nasıl davranıldığı, ne zaman serbest oldukları ve ne zaman zincire vurulduklarına hakkında ipuçları verilmektedir.

Macuncuzade'nin bu eseri, Osmanlılar döneminde yazılan ilk esaret anısıdır. Macuncuzade'den önce esaret hayatının acısını tadan başka şairler de vardır. Bunlardan birisi Mahremî, diğeri Bursalı Esîrî'dir. Esîrî'nin, esaret sergüzeştini yazdığı belirtiliyorsa da böyle bir sergüzeşt şimdilik mevcut değildir. Bu nedenle, Macuncuzade'nin bu eseri, esaret hayatıyla ilgili ilk eser olma özelliğini korumaktadır.

"Sergüzeşt-i Esîrî-i Malta" adıyla anılan bu eseri sadeleştirirken özüne dokunmadık. Muhtevayı esas aldık. Malta adasındaki zindanda Macuncuzade ile birlikte bir çok insanlar bulunduğu için, eserin adında küçük bir değişiklik yaptık. "Malta Esirleri" biçiminde adlandırdık. Eserin dilini ve üslubunu örselememeye özen gösterdik. Okuyucuyu sıkmamak için bazı yan başlıklara gerek duyduk.

Türkçe şiirlerle birlikte Arapça ve Farsça şiirleri de metnin içinde sunduk, Arapça ve Farsça şiirleri Türkçe'ye çevirdik. Türkçe şiirleri de sadeleştirdik, düz yazıya dönüştürdük. Daha rahat anlaşılmasını sağlamak amacıyla şiirlerle birlikte çevirisini ve sadeleştirilmiş biçimini aynı sayfada aktardık.

Eserde adı geçen kişiler için bir bölüm ayırdık, bu bölümde, adı geçen insanların hayatlarına ait bilgiler sunduk.

Eserde geçen hicri tarihlerin miladi karşılıklarını dipnotta belirttik. Ayetlerin meallerini metne da-

hil ettik, numaralarını tesbit ettik. Mekan adlarıyla, özellik arzeden kelimeler hakkında bilgi verdik. Bütün bu bilgileri –dipnot halinde– eserin sonuna ekledik.

Eser, sadeleştirilmekle kalmadı, dipnotlarla ve açıklamalarla zenginleştirildi.

Cemil ÇİFTÇİ

Ser-güzeşt-i Esîrî-i Malta

SUNUŞ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Her şeyi yaratan ve takdir eden Allah'a hamdolsun. O, güzel lütufları ve kudretiyle esiri emir kılar; kahredici azametiyle de emiri esir haline getirir. Salat ve selam, âlemlere müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilen Muhammed'e ve "Ey Ehl-i Beyt, Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"[1] âyetinde işaret edilen temiz ehl-i beytine,[2] peygamber sohbetiyle şereflenen ve ona kavuşmakla yolları aydınlanan ashabının üzerine olsun.

Mahbes-i tende cânı kodı esir
Aklı şehr-i vücûda kıldı emir [a]

---

a. Ten hapishanesinde canı esir.etti, varlık şehrine aklı bey (emir) yaptı.

İktiza itdi hikmeti ânı
Kimini bay ide kimini fakir [a]

Kiminin müttekâsı bâliş-i zer
Kiminin pisteri bir eski hasîr [b]

Kimi nâz u naîm ile handan
Kimi mihnetde girye ile zarir [c]

Kabz u bastında cümle-i eşyâ
Ve lehü'l-emr hâkim ü kadir [d]

MESNEVÎ

Ba'dehu râkım-ı risâle-i nev
Menhî-i arz-ı hâl ü güft ü şinev [e]

Yani Macuncuzade abd-i hakîr
Kâdî-i Bâf-ı Mustafa-yı fakîr [f]

---

a. Onun hikmeti gereği kimisi bay (zengin), kimisi fakir olur.

b. Kiminin dayanağı altın yastık, kiminin döşeği eski bir hasırdır.

c. Kimi işve ve bolluk içinde gülmekte, kimi de mihnet sebebiyle göz yaşı dökerek kör olmaktadır.

d. Bütün eşyanın bir elde toplanması yahut bu elden dağıtılması kudret ve hakimiyet sahibi Allah'ın işidir.

e. Bundan sonra yeni bir risale yazıldı. Bu risalede halin arzı ile dedikodu yasaklanmıştır.

f. Hakir bir kul olan Macuncuzade Mustafa, fakir bir Baf kadısıdır.

Bîş ü kem çekdüğüm serencâmı
Binde bir yazılub dedim nâmı: [a]

Bâz-(ı) keşt-i hakîri-i Malta
Ser-güzeşt-i esîri-i Malta [b]

Umaram diyeler avâm u havas
Hak vire ol fakîre hayr-i halas [c]

İde her korkudan Hak ânı emin
Bu duâya der ise kim âmin [d]

YOLCULUK

Her türlü noksanlıklardan münezzeh olan kudret sahibi Allah'ın takdiri gereği doğduğumuz ve yetiştiğimiz İstanbul şehrinden, Kazasker Damad Efendi zamanında —1005 yılının Recep ayının sonunda[3]— günlük yüz otuz akçe ile Kıbrıs adasındaki Baf[4] kadılığına gitmemiz nasip oldu. Yolculuğa çıkmak

---

a. Yaşadığım olayların binde birinin yazıldığı bu risaleye şu adı verdim:

b. Malta hakirinin yeni gezisi ve Malta esirinin sergüzeşti.

c. Avam (halk) ve havas (seçkinler)'in, "Allah, bu fakire kurtuluşun hayırlısını ihsan etsin" demelerini umarım.

d. Bu duaya "âmin" diyenleri Allah her korkudan emin kılsın.

için izin aldım. Eski tanıdıklarımla ve samimi dostlarımla vedalaştım.

Bugün göndermemüz tarih düşdü *Kâdî-i Bâf'ı* [5]
1005

diyerek gitmeye karar vermek üzere iken gözlerime rahatsızlık arız oldu.[6] Şaban ayının sonuna kadar[7] bekledim. Sıhhat bulduğumda, hekimler, kara yoluyla gitmeme izin vermediler. Mecburen denizden gitmemiz gerekince, Galata'da oturan Alâiyeli[8] Mehmet Reis'in[9] Karamürsel'ine[10] binerek Ramazan'ın beşinci (salı) günü[11] ikindiden sonra yola çıkıldı. Ramazan'ın yirmi yedinci ve Kadir gecesinin ertesi sabahı Perşembe günü[12] seher vaktinde Şerdenburnu[13] denilen yer bir hayli geçildi. Yaklaşık olarak Baf'a yetmiş mil kaldığı zaman dört parça Malta gemisiyle yolunu sapıtmış bir topluluk bize rastladı. Allah onların hepsini de kahretsin.

Kuşluk vaktine kadar büyük bir savaş oldu. Otuz kişiden fazla müslüman şehit, seksenden fazla lanetli de murdar oldu. Allah onlara lanet etsin. Bu lanetlilerin yüzden fazlası da yaralanmışlardı...

"Allah'ın emri, olup bitmiş bir kaderdir"[14] hükmü gereğince bu savaşta Osman ve Hüseyin adlı iki arkadaşımız şehit oldu. Bu hakir, Rıdvan adlı kölesi ile birlikte yakalandı. Kadılardan, Pendâye kadısı Sivaslı Bekir Efendi, bir müderris yardımcısı ile kardeşi ve kethüdası[15] şehit oldular. Allah'ın rahmeti onların

üzerine olsun. Antakya'dan da Erbid[16] ve Aclun[17] kadısı olan Abdurrahman Efendi, Güvercinlik[18] kadısı Sinan Efendi de bizimle birlikte yakalandı. Türlü eziyet ve cefalara katlanılarak yirmi altı gün denizde gezildi.

Çekilen eziyet ve meşakketleri anlatmak mümkün değildir. Sözün kısası, Saint Aubin adlı lanetli Fransız kaptanı on iki yelkenliyi ve iki yüz seksen üç esiri Şevval ayının sonunda[19] Malta'ya getirdiler. Beylerinin uğursuzluk mekanı olan bu saraya Palas derlerdi – Dilerim ki, Allah, kısa zamanda o sarayı onların başına yıksın.– Orada hepimizi topladılar. Beylerine gösterdikten ve saydıktan sonra zindana götürdüler.

ZİNDAN HAYATI

Daha önceleri tanıştığım Kıbrıs Harsofya (veya Hırsofiya)[20] kadısı, düşman korkusundan kara yolunu tercih ederek Silifke'den geçerken Ak limanda[21] yakalanan,[22] yedi yıldan —999 yılının Şaban'ının ortalarından[23]— bu yana esir olan Haşim el-Haşimî'ye "nasılsınız" dediğimizde şu beyitle cevap verdi:

Nasibem çünîn şod ne-bâşed acîb
Esîri vü gurbet belâ-yı garib [a]

---

a. Enteresan bir şey olmadı. Bu benim nasibimdir. Garip belanın ve gurbetin esiriyim.

Eski derdi tazelenen bu iki dertli, gönül derdiyle hem-dert oldular; ağlaştılar, inleştiler. "Hüküm, kahhar olan Allah'ındır", dediler. O gün, öğle öncesinden akşama değin zindan avlusunda bu biçimde gidip gelmekte iken zindan kapısı açıldı. Kendisi münkir, savti enker, "seslerin en çirkini eşeklerin sesidir"[24] âyetinin ifadesine uygun, abus çehreli, cellat yaratılışlı bir adam esirler topluluğuna gelerek kafirce (kendine özgü diliyle) "içeri girin" diye bağırdı. İçeri girerken, elimize üç adet kara ekmek, bir kavata[25] çorba verdiler. Kavataları, köpek çanağı, çorbaları "boğazı tıkayan bir yiyecek ve can yakan azab"[26] türündendir.

Zindana girdiğimde, havasının ağır, suyunun koyu olduğunu anladım. Kapısının karşısında bir helânın, yalak biçiminde üstü açık iki taş teknenin bulunduğunu gördüm. Durgun ve kullanılmış olan suyun aslı yağmur suyudur. Fakat kuyular, sokaklardaki köpek ve domuz pisliklerini, çatılardaki çer çöp ve ihmal edilmiş şeyleri yıkayarak bir araya toplamıştır. O diyarda akar su yoktur. Göğe muhtaçtırlar. "İrin suyundan sulanırlar, yutmağa çalışır, fakat boğazından geçiremezler".[27] Cehenneme benzeyen bu kuyular, esirlerin çokluğu nedeniyle cehennemin aşağı tabakaları gibi o derece kalabalık ki "bacak bacağa dolaşır"[28] sözünün anlamı burada zahir olur.

İçlerinde âşinâ vü rûşenâdan kimse yok. [a]

---

a. İçlerinde tanıdık ve bildiklerimizden kimse yoktur.

Göz gözü görmez. Bin bir türlü bela ile Haşim Efendi'nin mangası bulundu, dört gece orada kalındı. Söz arasında "bizim ahvalimiz gassal elinde meyyit gibidir" dediğinde, bu kederli gönülden bin can ile ölüm isteği kopuverdi. Bu duaya bir yıl devam edildi. Ölümü istemek meşru olmayan bir iş iken,

Ölüm çok yeğdürür hakkâ bu kahr u mihnete nisbet [a]

temennisi, ilâhi takdire uygun olmaması nedeniyle gerçekleşmedi. Esirlerden, ahvâl-i pür-melâlimizi soranlara cevap vermeye iktidarım olmayıp düşünce denizinde hayran ve konuşmaya mecalim olmaması nedeniyle susup kalmıştım.

Dille takrire olmayınca mecâl
Hame tahriri anı emr-i mühal [b]

Şod-nüvişt ezel ki ceff-i kalem
Zi-beyâneş ve küllü küllü makâl [c]

Esaretimize sebep olan tedbirimizin noksanlığını düşündükçe "takdir olanın gerçekleşeceği zaman

---

a. Bu üzüntü ve kedere nisbetle ölüm daha çok tercih edilir.

b. Dilin anlatmaya gücü yetmezse, kalemin onu yazması mümkün değildir.

c Ezelden (başlangıçta) ansızın yazılmış. Onun açıklamasında her şey,'dedim-dedi' şeklindedir.

tedbirler batıl olur" mefhumuyla kederli gönüle bir nevi teselli vererek şöylece seslenirdim:

Belâ çün âmeden dâred çi sûd ez baz-keşti men
Ki çûn ceffe'l-kalem bâşed ser-güzeşt-i men [a]

Ertesi gün, zindan avlusunda, esirlerden Maraş kadısı iken vefat eden Koca Ahizâde Efendi hısımı adıyla bilinen merhum Ali Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmed Çelebi, enişteleri olan Kayserili Dergah çavuşlarından Abdülvehhab Çavuş oğlu İbrahim Çelebi ve keremli valideleri beni evlerine aldılar. Mehmed Çelebi'nin kadın hazretleri ve cümlesi, esirlikleri halinde bu hakire son derece —gereğinden fazla— lütuflarda bulundular. "Yoksula, yetime ve esire O'nun sevgisi için yemek yedirirler. 'Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz, yani sizden bir karşılık ve teşekkür beklemiyoruz'"[29] temennisi ile hareket ettiler. Lütufları sürekli olsun. Gereken şekilde elimden tuttular; görüp gözettiler.

Şevval ayının sonuna kadar[30] —gündüzleri— lütuflarından faydalandım. Geceleri Kadı Haşim'in mangasında yattım. VI. Argozi denilen ve Antoin adıyla anılan bir kafir, esirleri manga manga sayar, "tamam" diye yoklardı. Bu hakirin de o mangada tamam olması gerekirdi.

---

a. Eskiden beri bela bana ansızın gelir, ne fayda. Benim bu sergüzeştim de ansızın gerçekleşti.

Dest-i kâfirde esir olalı saydıkça müdam
Görmedim dilde gam eksiklüğünü bende tamam [a]

Zilkade ayının evvelinde[31] hasta oldum. Saint-Jean'ın hastanesinde iki ay yattım. Adı geçen velinimetim olan efendilerimizin yaygın lütuf ve ilgileri "zindanda dostlar bir araya gelirler" mânâsın mümkün mertebe ifa ederek Allah'ın lütfuyla sıhhat bulmamıza yardımcı oldular.

1006 yılının Muharrem'inin ilk günü[32] oradan çıktım. O ay, gündüzleri, kayıtsızca zindan avlusunda gezdim. Rahat bir halde bulunduğum bu günlerde adı geçen İbrahim Çelebi, esirlerin birinden divanımı alarak istinsaha fırsat buldu; evlerinde müsvedde haline getirdi. Zira, kötü yaratılışlı kafirler gemide iken bütün varlığımı elimden almışlardı. Elbisemin soyulması nedeniyle ağlayıp inlemiştim. Bu yanık gazelle dertleşmem gerçekleşmişti.

Beni ey künc-i gamda derd ile nâlân iden tâli'
Enîsim âh u nâle hem-demim efgan iden tâli' [b]

---

a. Kafirin elinde esir olduğum günden bu yana günlerimi saymaktayım. Gönlümde gamın eksikliğini görmedim, gamım, her an tamam idi.

b. Gam köşesinde beni dert ile inleten talihim, dostumu âh ve inilti, arkadaşımı fiğan etti.

Makamım mahbes-i teng eyleyüb kâfirde zâr ile
Koyub hasretde kârım rûz u şeb giryan iden tâli'[a]

Dil-i bî-çâre-i hüzn ile hayretde kılub sûzân
Esîr-i gam idüb düşmenlerim handan iden tâli' [b]

Füsûn ile bir iki gün murad-bahş olmalar neydi
Fesan ile son evci âleme destan iden tâli' [c]

Kabây-ı nengi teng idüb abâlar giydüren şimdi
Libâs-ı âriyetden cismümi uryan iden tâli' [d]

Selâmet yüzün bir kerre dahi gösterir mi ola
Saâdet burcu üzre kevkebin tâban iden tâli' [e]

Leked-kûb-i melâmet eyledin şimdi cefalarla
Yürü ey Mustafa'yı hâk ile yeksân iden tâli' [f]

---

a. Her şeyin hasretini çektiren ve gece gündüz ağlatan talihim, kafir elinde beni inleterek makamımı dar bir hapishane etti.

b. Çaresiz gönlümü üzüntü ile şaşırtan ve yakan talihim beni gamın esiri yaparken düşmanlarımı da bana güldürdü.

c. Son durumumu bir masal gibi âleme destan eden talihim. Büyü ile bir iki gün murat bahşetmeler ne idi?

d. Talihim, iğreti elbiselerinden cismimi soyarak çırılçıplak etti. Şimdi de kaftanımı daraltti ve bana abalar giydirdi.

e. Mutluluk burcuyla yıldızımı parlatan talihime kurtuluş bir daha yüzünü gösterir mi ola?

f. Mustafa'yı toprakla bir eyleyen talihim bana cefa etti ve beni çifteleriyle çiğnedi.

Açıklanan biçimiyle günlerimiz geçmekte iken kötü işler yapan düşman, aç köpekler gibi av av etmeyüp ürmezken —onların evlerinde kulağımız dinç otururken— bazı müfsit gammazlar ve murdar hasetçiler —kıyamet gününde Allah, onları ateşin en hararetli bölümüne atsın— bir kimsenin istirahat üzere olmasını istememeleri nedeniyle fitne ateşini körüklediler. "Onlar, çevresini aydınlatmak için ateş yakan kimseye benzerler."[33] Cibilliyetlerindeki fesatçılığın sonucu olarak zindan beyi Fare Marian adlı tek gözlü büyük Argozi'ye, "bu kadılar, çelebilerin evinde toplanarak müşavere ederler" diye fesat çıkardılar. Ayağımıza demir vurdurarak —Safer ayının başında[34]— bizi hapsettirdiler. Safer'in yirmi birinci günü[35] Allah'ın yardımıyla zindandan çıktık. Yine evvelki gibi —belirtilen yere— kendi halimize döndük. "Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez"[36] düsturu gereğince hakkın gayreti zahir oldu. Bu zulme sebep olanlara da türlü suçlamalarla eziyet olundu. 'Bilginlerin eti zehirlidir' mefhumunca Allah'ın intikamı mazlumun ahını yerde koymadı, onlara ceza uygulandı. Burada, okumamız için kırk günde, bir Mushaf-ı Şerif ve daha sonra Seyyid Mehmed Çelebi'ye de bir Ahlâk-ı Azmi[37] yazıldı. Bir ayda yazılan bu esere musannifi 'Enisü'l-Arifin' adını vermiştir. Yazılışının tamamlanmasıyla ilgili benden bir tarih istediler. Şu tarih gerçekleşti:

Enisü'l-Ârifini âşıkîna
Berây-ı tuhfe itdim ketebehu Cezmi [a]

a. Cezmi tarafından istinsah edilen Enisü'l-Arifin'in aşıklarına hediye maksadıyla dedim ki:

Okuyan ol kitabın cümle bâbın
Bilür âdâb-ı bezm ü rezm ü hazmi [a]

Didim itmam-ı tahririne tarih
Bugün yazıldı hep Ahlâk-ı Azmi [b]
1006

Gündüz orada, gece zindan süpürgecisi Hacı Hasan'ın mangasında karar kılınırdı. Zindan kapısından girildiğinde solda kalan bu ilk mangaya 'cehennemin bir parçasıdır' diye yemin edilse doğrusu uygun olur. 1006 yılının Muharrem'inin başında[38] orada ikamette karar kıldık. Receb'in on yedinci günü,[39] Allah'ın yardımıyla Hacı Hasan'a kurtuluş nasib oldu. Kendi dilinden şöylece tarih düşürülmüştür:

Göç yakın mı diyene Hacı Hasan
Didi tarih *ha gitdim selâmete*
1006

İstanbul'a yöneldiği günlerde —bir Cuma gecesi— zindanın sonunda mescid için bir yer ayrıldı. Esirler ve fakirler mübarek geceleri orada ihya ederlerdi. Adı geçen Kadı Abdurrahman ve Haşim Efendi'yle inleyerek, yalvararak 'Allahım! Resullerin efendisi hürmetine bizi esirlerle birlikte acilen kurtar ve

---

a. O kitabın bütün bölümlerini okuyan eğlencenin, savaşın, direnmenin adabını bilir.

b. Onun yazılmasına ve tamamlanmasına şu tarihi söyledim: Ahlâk-ı Azmi bugün yazıldı.

kafirlerin elinden halas eyle' diye dua ederken, dua esnasında "eğısna ya ğıyase'l-müsteğîsin"[40] cümlesi okundu. Hakire, "bu vezinli mısra hem duaya, hem de hasb-i hâle muvafık, bunu bend idüp tesdis[41] eylemek münasib idi," dediklerinde "başım üstüne" dedim.

Kâr be in günbed-i gerdân koned
Her çi koned himmet-i merdân koned [a]

Bu müseddesin "himmet edin" diye söylenildiği malumunuzdur. Peşinden de, saadetli padişah hazretlerine hususen halimizi ve umumen esirlerin ahvalini bildiren bir terci' yazıldı, adâlet dergahına ulaşması için Hacı Hasan ile gönderildi. Sebeplerin yaratıcısı olan Allah'ın, bu sözlerden anlaşılan mânâ ile amel edilmeyi nasib etmesi umulur. Onun iyiliği ve keremiyle dua ihtiva eden bu müseddes, derdimizi dile getirir; bu nedenle de zikrolunur.

MÜSEDDES

Vatan yadıyla her-dem dîde nem-gîn
Firakıyla gönül mahzûn u gam-gîn [b]

---

a. Bu künbete hizmet insanı değiştirir. İnsan ne yaparsa, kişilik erdemiyle yapar.

b. Vatanı anmaktan dolayı her an gözüm yaşlı, onun ayrılığı sebebiyle gönlüm mahzun ve gamlıdır.

Güzel renk itdi bana çarh-ı bed-gin
Esîr-i Malta oldum âh ne çirkin [a]

Zebun itdi bizi küffâr-ı bî-dîn
Eğısna ya ğıyase'l-müsteğîsîn [b]

İlâhî bin bir adın izetiçün
Habibin Mustafa'nın hürmetiçün [c]
Cemi-ı enbiyanın kurbetiçün
Ser-â-ser evliyanın himmetiçün [d]

Zebun itdi bizi küffâr-ı bî-dîn
Eğısna ya ğıyase'l-müsteğîsîn [e]

Yatur bend-i belâda nice esnaf
Kimi hacı kimi kadı kimi eşraf [f]
Değildir padişah-ı dehre insaf
Tegallüb göstere eşrafa eclaf [g]

---

a. Fena yaratılışlı felek bana oyun oynadı. Malta'nın esiri oldum, ah ne kötü.

b. Dinsiz kafirler bizi esir ettiler. Ey yardım dileyenlerin yardımcısı, bize yardım eyle!

c. İlâhî! Binbir adının şerefi, izzeti ve sevgili elçiniz Mustafa'ya duyulan hürmet için,

d. Bütün peygamberlerin sana yakınlığı, velilerin himmeti sebebiyle bize yardım eyle!

e. Dinsiz kafirler bizi esir ettiler. Ey yardım dileyenlerin yardımcısı, bize yardım eyle!

f. Her sınıftan nice insan bela tuzağında yatmaktadır ki, bunların kimi hacı, kimi kadı, kimi eşraftandır.

g. Baldırı çıplakların eşrafa galebe çalması dönemin padişahının insafına uygun mudur?

Zebun itdi bizi küffar-ı bî-dîn
Eğısna ya ğıyase'l müsteğîsin [a]

Halil'in Ka'be-i bünyadı hakkı
Kamu mürşidlerin irşadı hakkı [b]
Esirin çekdüğü bî-dâdı hakkı
Fakirin âh ile feryadı hakkı [c]

Zebun itdi bizi küffâr-ı bî-dîn
Eğısna ya ğıyase'l-müsteğîsîn [d]

Bilürem cürmümün yokdur hesabı
Günahıma göre itme azabı [e]
Süâle Mustafa'nın yok cevabı
Hulasa senden umar feth-i babı [f]

Zebun itdi bizi küffâr-ı bî-dîn
Eğısna ya ğıyase'l-müsteğîsîn [g]

---

a. Dinsiz kafirler bizi esir ettiler. Ey yardım dileyenlerin yardımcısı, bize yardım eyle!

b. İbrahim Halilullah'ın Kabe'yi bina etmesi, bütün mürşitlerin irşadı hakkı için,

c. Esirin çektiği zulmün, fakirin ahı ve feryadı hakkı için,

d. Dinsiz kafirler bizi esir ettiler. Ey yardım dileyenlerin yardımcısı, bize yardım eyle!

e. Günahıma göre azab etme, suçumun hesaplamayacak kadar çok olduğunu biliyorum.

f. Macuncuzade Mustafa'nın sorulara cevabı yoktur. Bu nedenle senden, kapıların açılmasını ummaktadır.

g. Dinsiz kafirler bizi esir ettiler. Ey yardım dileyenlerin yardımcısı, bize yardım eyle!

Malta esaretinden kurtuluşumuz için padişaha yazılan terci'dir. Allah, Hz. Muhammed'in ve ashabının yüzü suyu hürmetine bu esirleri iyiliği ve keremiyle korusun, Maltalıların kanlarını heder etsin.

TERCÎ-İ BEND

Ey saâdet mülküne sultan olan şâh-ı cihan
Zât-ı pâkin ide bâri sıhhatıyla kâm-rân [a]

Avn-i Hak ola muînin dâima nusret-karin
Hazreti Hızr ola rehber ne yana olsan revan [b]

Fî-sebilillah cihad etdin Huda emri ile
Kılıcın üstün ola a'dây-ı dine her zaman [c]

Hak mübarek eylesin feth itdin Eğri kal'asın
Toğrusu bu kim nazirin bu kadar ey sâhib-kıran [d]

---

a. Ey mutluluk mülküne sultan olan cihan şahı, pak cevherin sıhhatla arzusuna kavuşsun.

b. Allah senin yardımcın olsun, daima zaferlere ulaşasın. Her nereye yönelirsen, rehberin Hazreti Hızır olsun.

c. Allah'ın emriyle onun yolunda cihad ettin. Kılıcın, din düşmanına karşı her zaman üstün olsun.

d. Eğri kalesini fetheyledin, Allah mübarek eylesin. Doğrusu şu ki, benzeriniz bir hükümdar yoktur.

Bir gaza itdin ki ecdâd-ı ızâmın itmedi
Bârek-Allah bu sana Hak'dan atadır bî-güman [a]

Bir alay mazlumlar kaldık esiriz Malta'da
Gice gündüz padişahım kârımız âh u fiğan [b]

Bendenizden gayrı üç kadı dahi mahbusdur
Hak rızasıyçün halas it bend-i küffârdan heman [c]

Şeh Mehemmed Han Gazi kutb-ı devran
el-ğıyas el-aman
Koma bizi Malta'da giryan u sûzân el-ğıyas
el-aman [d]

Nice bin dermân-de var zindanda mahbus ü esir
Nice âlim nice salih nice sâdât ü fakir [e]

---

a. Öyle bir gaza ettin ki, dedelerinin büyükleri bile bunu yapamadı. Bu, Hak'tan sana bir ihsandır, Allah mübarek eylesin.

b. Biz, Malta'da esir kalan kalabalık mazlumlar topluluğuyuz. İşimiz, gece gündüz ah ve fiğandır.

c. Kulunuzdan başka mahpus olan üç kadı daha vardır. Allah rızası için kafirlerin tuzağından onları kurtar.

d. Zamanın padişahı Mehmed Han Gazi bize yardım eyle. Bizi Malta'da bırakarak ağlatıp yandırma, bize yardım eyle.

e. Bu zindanda esir olan o kadar çaresiz insan var ki, bunların bir kısmı bilgin, bir kısmı salih, bir kısmı seyyit, bir kısmı fakirdir.

Cümleden biri bizimle Abdurrahman kadîdir
Birinin nâmı Sinan kadı müfessir dahi pîr [a]

Biri dahi Hacı'dır Haşim'dir ismi kadîdir
Kuşe-i mihnetde kalmış ehl-i ilm ü hem emir [b]

Biri dahi ben demek düşmez kulun Baf kadısı
Dâî-i muhlis-ı senâ-hân şeh-i gerdûn-i serir [c]

Rûz u şeb idüb dua eyler temennî cümlesi
Ki ola bu düşmüşlere sultan Mehemmed dest-gîr [d]

Gayret-i hak ilme hürmet sana lazımdır şeha
Kanlu yaş dökmekden oldı dide-i bîna zarir [e]

---

a. Bunlardan birisi, bizimle birlikte bulunan Kadı Abdurrahman'dır. Birisi de yaşlı müfessir Kadı Sinan'dır.

b. Birisi de Hacı'dır. Adı Haşim'dir ve kendisi Kadı'dır. Mihnet köşesinde kalan bu zat, hem ilim sahibidir, hem de emir (bey)'dir.

c. Birisi de -benim demek uygun değil ama- kulun Baf Kadısıdır. Sizin ve de tahtınızın halis övgücüsü ve duacısıdır.

d. Bunların hepsi, gece gündüz dua ederler, Sultan Mehmed'in, acizlere yardımcı olmasını temenni ederler.

e. Ey şah! Sizin, hakkı yerine getirmeniz, ilme hürmet göstermeniz gerekir. Gören gözler, kanlı yaş dökmekten dolayı kör oldu.

Çâr-i yar aşkına kurtar çâre yok bu çârda
Dest-i kâfirde mezelletle koma hor u hakir [a]

Şeh Mehemmed Han Gazi kutb-i devran
el-ğıyas el-aman
Bizi koma Malta'da sûzân u giryan el-ğıyas
el-aman [b]

Mihnet ü âlâm-ı küffâr ile bîmâram meded
Tatlu canımdan Huda bilür ki bîzâram meded [c]

Bî-kesim yokdur beni kurtarmağa bir sa'y ider
Gussa vü derd ü bela vü gamla nâ-çâram meded [d]

Yüz otuzla Kadı-i Bâf olmuş iken bu hakir
Malta'da şimdi esîr-i bend-i küffâram meded [e]

---

a. Dört yâr (Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) aşkına bizi bu çaresiz yerden kurtar. Kafir elinde zilletle hor ve hakir olarak bırakma.

b. Zamanın padişahı Mehmed Han Gazi, bize yardım eyle. Bizi Malta'da bırakarak ağlatıp yandırma, yardım eyle, el-aman.

c. Kafirlerin elemleri ve mihnetleri ile hastayım. Allah bilmektedir ki, tatlı canımdan da usanmışım.

d. Beni kurtarmaya çalışan hiç kimse yoktur, kimsesizim. Kederle, dertle, bela ve gamla çaresizim.

e. Bu hakir, yüz otuz akçe ile Baf kadısı olmuş iken, şu an, Malta kafirlerinin tuzağının esiri oldu.

Halimiz gassal elinde meyyite döndü bizim
Sen inayet it ilâhî bir güneh-kâram meded [a]

Kıl habib-i ekremin ruhu beni bundan halas
Senden özge padişahım kime yalvaram meded [b]

Hâk-i pâyin dideme kuhli'l-cevahirdir benim
Ola mı bana müyesser tapuna varam meded [c]

Hak nasib itse feda itsem yolunda canımı
Bende-i kemter muhibb-i seyr-i dîdâram meded [d]

Şeh Mehemmed Han Gazi kutb-i devran
el-ğıyas el-aman
Bizi koma Malta'da sûzân u giryan el-ğıyas
el-aman [e]

---

a. Halimiz, gassal elindeki ölüye döndü. İlâhî! Ben bir günahkarım, sen yardım eyle.

b. Kerem sahibi sevgili resulünün ruhu için beni bundan kurtar. Senden başka padişahım yoktur, kime yalvarayım.

c. Ayak toprağın gözüm için kıymetli bir sürmedir. Senin mülküne ulaşmak bana kolay mıdır?

d. Allah nasip etse de yoluna canımı versem. Benim gibi aciz kul, senin gül cemalini seyretmek sevdasındadır.

e. Zamanın padişahı Mehmed Han Gazi, bize yardım eyle. Bizi Malta'da bırakarak ağlatıp yandırma, bize yardım eyle, el-aman.

Zıll-i Hak'sın zât-i pâkindir viren dehre nizam
Sâye-i adlinde âsûde cihan halkı tamam [a]

Sende hatm oldı desem âyîn-i sultanı revâ
Her umura şer' u kânun ile verdin intizam [b]

Hak vücudun saklayub havf ü hatardan dâima
İki âlemde vire maksudunu Rabbü'l-enam [c]

Üstümüzden gölgeni ve'l-hasıl ırmasun Huda
Farzdır itmek duâ-yı devletin hâssıyla âmm [d]

Hiç reva mı biz esir olub kalavuz zâr ile
Muttasıl a'da-yı din ü devlet ola şâd-kâm [e]

Merhamet it hal-i mazlûmîne âzâd eyle kim
Haşre dek yâd olasın hayr ile ey şâh-ı be-nâm [f]

---

a. Sen, Hakkın gölgesisin, zamana nizam veren de senin pâk zatındır. Cihan halkı senin adaletin sayesinde rahat eyler.

b. Sultanlık töreninin sende tamamlandığını söylemem uygundur. Çünkü, her işe şeriat ve kanunla düzen verdin.

c. Korkulardan ve tehlikelerden Allah varlığını saklasın. Alemlerin Rabbi iki dünyada da seni isteğine kavuştursun.

d. Allah, gölgeni üstümüzden eksik etmesin. Devletinin devamı için havassın ve avamın dua etmesi farzdır.

e. Din ve devlet düşmanları sevinirlerken bizim esaret altında inlememiz uygun mudur?

f. Mazlumların haline acı, onları azad eyle ki, ahirete kadar hayırla anılasın.

Itk ider her uzvunuz nâr-ı cehennemden ilâh
Bulisersiz devlet-i dîdârla Dârü's-Selam [a]

Şeh Mehemmed Han Gazi kutb-i devran el-aman
Malta'da koma bizi sûzân u giryan el-aman [b]

Cânib-i Hak'dan çü buldun bunca ızz ü rif'ati
Padişahım adlillah şükür arturur bu ni'meti [c]

Ehl-i ilm u sâlih u pîr u fakir-i âl-i resûl
Malta'da zincîr-i küffarda çekerler zahmeti [d]

"Rahm idenler rahm olınur"[42] deyu buyurdu habib
Mustafa bîçârenin haline eyle rahmeti [e]

Sa'y idüb kurtar buları âhiret tahsilin it
Zıll-i zâildir bilürsün çünkü dünya devleti [f]

---

a. Allah, her organınızı cehennem ateşinden azad eder. Devletiniz nedeniyle cennete kavuşursunuz.

b. Zamanın padişahı Mehmed Han Gazi, bize yardım eyle. Bizi Malta'da bırakarak ağlatıp yandırma, bize yardım eyle, el-aman.

c. Bunca değer, bunca üstünlük sana Allah tarafından verildi. Adalet sahibi padişahım -şükürler olsun ki - bu nimeti artırır.

d. İlim sahipleri, salihler, yaşlılar, fakir seyyitler, kafirlerin zinciri altında Malta'da zahmet çekerler.

e. Allah elçisi, "merhamet edenlere merhamet olunur" buyurdu. Sen de, biçare Mustafa'nın haline merhamet eyle.

f. Çalışarak bunları kurtar, ahiret azığını hazırla. Dünya devletinin gölgesinin iğreti olduğunu bilirsin.

Himmet it künc-i meşakketde koma zâr u hazin
Enbiyâ vü evliyanın sana olsun himmeti [a]

Âlim ü hafız duâ-gûy-i şeh-i devran olam
Hiç layık mı çekem bunca bela vü mihneti [b]

İlm ü Kur'ân'ı şefi' itdim meded kurtar beni
Zât-ı bâri hakkiçün hem İsm-i A'zam hürmeti [c]

Şeh Mehemmed Han Gazi kutb-i devran el-ğıyas
Bizi koma Malta'da sûzân u giryan el-ğıyas [d]

Dünya kadınlarının tacının incisi, zamanın Âişe'si[43], devranın Belkıs'ı[44] ve cihan şahının validesine yöneldim. Kurtulmak isteğiyle Safiye Sultan Hazretlerinin ayak topraklarına yazılan bu kaside Hacı Hasan ile gönderildi. Allah'ın yardımı ile âlimler, fakirler, esirler hakkındaki genel merhamet ve cömertliklerin-

---

a. Yardım eyle, zahmet köşesinde inleyen ve üzüntü duyan bir insan olarak bırakma ki, peygamberlerin ve velilerin himmeti de sana olsun.

b. Hem bilgin, hem hafız, hem de zaman şahının duacısı olduğum halde bunca bela ve sıkıntıyı çekmem doğru mudur?

c. Kur'ân ilmini şefaatçı ettim. Allah hakkı ve İsm-i Azam hürmeti için beni kurtar.

d. Zamanın padişahı Mehmed Han Gazi, bize yardım eyle. Bizi Malta'da bırakarak ağlatıp yandırma, bize yardım eyle, el-aman.

den ümitvarım ki, bu belaya uğramışı, meşakkate katlanmışı da esaret düşkünlüğünden kurtarmakta ağır davranmayalar.

Bu hakirin kurtuluşu için Malta'dan Valide Sultan'a yazılan kasidedir.

Yazılur bâkî ferman çünki dergâh-ı muallânın
Eşiğin kıble-i hâcâtı oldu cümle insanın [a]

Harim-i hurmetinde ruz u şeb yüzler sürüp beğler
Sipihrin mihrle mahı olub kapunda der-bânın [b]

Ayağın tozı rûşen-i tûtiyâdır merdüm-i çeşme
Muradı payuna yüz sürmedir kuhl-i Sıfahân'ın [c]

Nazirin görmemişdir dîde-i dünya adâletde
Nice olmaya Baf kadısı benden pes senâ-hânın [d]

---

a. Bundan sonra büyük kapının fermanı yazılır. Çünkü, eşiğin, bütün insanların ihtiyaçlarının giderildiği (çözümlendiği) bir makam oldu.

b. Hürmete şayan olan dairenize beyler gece gündüz yüz sürerler. Kapıcınız bile, sizin kapınızda talihin ayı ve güneşi olur.

c. Ayağının tozu gözbebeğine aydınlık verir. İsfahan'ın sürmesinin amacı da ayağına yüz sürmektir.

d. Dünya gözü adalette benzerini görmemişken kulun Baf Kadısı niçin övgücün olmasın.

Disem hakkında lâyık Âişe hû Fatıma[45] sîret
Serir-i ma'deletde hükm iden bânû-yı devranın [a]

Safiyye nam-ı pâki gıll u gıştan sâfiye kalbi
Huda eksiklüğün göstermesün valide sultanın [b]

Çıhâr-şenbe günü Kadr irtesidir[46] dört gemi çattı
Nice geçdikse Şirdenburnu'n[47] oldı alan alanın [c]

Senin eyyâm-ı adlinde reva mıdır a sultanım
Çekem bunca cefâ vü zehr ü kahrın şimdi Malta'nın [d]

Kemâl-i pîr idüb Sultan Mehemmed Hazretin bâri
Refâhiyetle tursun dâima erkân u divânın [e]

Nazîri yokdur asla şîr-i Hak sâhib-kıran oldur
Nice eğrisini toğrultdu kahriyle bu dünyanın [f]

---

a. Zamanın adalet tahtının hükmeden hanımı, sana Aişe huylu, Fatma tavırlı desem uygundur.

b. Safiyye pak adı kin ve hileden kalbi temizler. Allah, Valide Sultan'ın eksikliğini göstermesin.

c. Kadir gecesinin ertesi Çarşamba günü dört gemiyle karşılaştık. Şirdenburnu'nu epeyce geçmiş olmamıza rağmen alan alanın oldu.

d. Senin adalet gününde Malta'nın cefasını, zehrini ve kahrını çekmem reva mıdır a sultanım?

e. Allah, Sultan Mehmed Han Hazretlerinin ömrünü uzun, erkan ve divanını bollukla daim etsin.

f. Onun benzeri yoktur. O üstün başarılar sağlayan Allah aslanıdır. Kahrıyla bu dünyanın nice eğrisini doğrulttu.

Okundukda kasidem şâd-kâm idüb dil-i zârı
İnayet kıl halâs it bend-i kâfirden bu nâlânın [a]

Yüskâye mekteb ü câmi-i imâret yapmadan hacdan
Esîr-i ıtlak idene lütfı artık ola Mevla'nın [b]

İder her uzvunu nâr-ı cehennemden ıtâk Allah
İden ıtk-ı esiridir resuli hayy ü sübhanın [c]

Dil-i vîrânı ta'mîrinle hacc-ı bî-riyâ eyle
Ki "kalbü'l-mü'mini arşullah"[48] yeter bu nass-ı bürhanın[d]

Dahi der "rahm iden rahm olunur"[49] pes itmeyen olmaz[50]
Görüb haline rahm ide esîr ü zâr u giryânın [e]

---

a. Kasidem okununca inleyen gönüle sevinç verir. Kafirin tuzağından bu inleyen kulunu lütfunla kurtar.

b. Hac'da susuzluk çekenlere mektep, cami ve imaret yapacağına esiri azad et. Esiri serbest bırakana Allah'ın lütfu daha fazla olur.

c. Allah her uzvunu Cehennem ateşinden uzaklaştırır. Esiri serbest bırakan Allah'ın elçisidir.

d. Viran gönlü tamir eyle, riyasızca hacceyle ki, "mü'minin kalbi Allah'ın arşıdır". Sana delil olarak bu yeterlidir.

e. Allah resulü "Merhamet edene merhamet olunur, merhamet etmeyene merhamet edilmez" der. İnleyen, feryat eden esirin halini görerek ona merhamet eyle.

Bahamız beşyüz altun oldı isterler bu bendenden
Bilen katında gerçi kıymeti yok ehl-i irfânın [a]

Huda âlimdurur yok habbeye vü cübbeye kudret
Umaram beyt-i mâl-i müsliminden ola fermanın[b]

Habib-i ekremin rûhiçün eyle bendeni âzâd
Rıza-i Hak içün hem hurmetine ilm u Kur'ânın [c]

Güzel Sultan Mehemmed başiçün olsun halas eyle
Kulun Macuncuzâde Mustafa'ya olsun ihsanın [d]

Esîr-i bend-i küffâr olanın hâli beyan olmaz
Yeter tasdîa bâis olmasun kâl-i perişânın [e]

Duâ ile halas eyler ne minnet ol kerem-kâni
Komazsın bî-kesi bend-i girânı içre a'dânın [f]

---

a. Pahamız beş yüz altın oldu, onu bu kulundan isterler. İrfan sahipleri yanında bu paranın bir kıymeti yoktur.

b. Allah bilir ki, habbenin ve cübbenin yapabileceği bir şey yoktur. Fermanın, müslümanların beytü'l-malinden olmasını dilerim.

c. Kerem sahibi peygamberin ruhu için, hem Allah'ın rızası hem de Kur'ân hürmeti için beni azad eyle.

d. Güzel sultan Mehmed'in başı için beni kurtar. Kulun Macuncuzade Mustafa'ya ihsanın olsun.

e. Kafirlerin tuzağının esiri olanın hali açıklanmaz. Perişan sözüm insanı taciz etmeye sebep olmasın, yeter.

f. Ne minnet edeceğim, o kerem sahibi dua ile halas eyler. Bu kimsesizi düşmanın muhkem tuzağı içinde bırakmazsın.

Huda'dan isterem zât-ı şerifin pây-dâr olsun
Ola vasf-ı cemilin virdi hep ednânın a'lânın [a]

Muradın iki âlemde müyesser eylesün bâri
Vücûdun görmesün dâim gezinden çarh-ı gerdânın[b]

Recep ayının on yedisinde[51] giden Hacı Hasan ile bu kasideyi ve terci-i gönderdik. "Kim Allah'a güvenirse o ona yeter"[52] anlayışıyla hareket ederek Hakk'ın dergahına tazarru ve niyaz edip 'iki rahmetten biriyle[53] bu biçare esiri küffar elinden sen halas eyle' diye farz namazlarda dua ederek bu gazelle derdimi aktarırdım. O gazeli naklediyorum:

Çünkü Hakk'dır mahv ü sebt iden muradın fi'l-kitab
Cümle zîka mahreç andandır kula hem feth-i bâb [c]

Kendi zatidir müsebbib itmiş eşyayı sebep
Vuslat-ı Hakka vücudun nefyidir ref'-ı hıcab [d]

---

a. Şerefli zatının daim olmasını Allah'tan dilerim. Senin vasfın, değersizlerin ve üstün kişilerin virdi olsun.

b. İki dünyada da muradını kolayca elde edesin. Varlığın, feleğin okundan zarar görmesin.

c. Muradını kitapta yazan Allah'tır, kula nice dar geçitleri ve kapıları açan da odur.

d. Kendi zatı müsebbibtir, eşyayı da buna sebep etmiştir. Çok utanan kişi Hakka kavuşmaktan varlığını uzaklaştırır.

Almayan behre tevekkülden olur nefse esir
Mücrimem ya Rab hatamı mahv idüb sebt it savab[a]

"Kalb-i mü'min çünkü arşındır" resûlün kavlidir
Kıl nazar a'da cefası ile olmasun harab [b]

İki rahmetden birisiyle halas it âcilen
Mustafa'nın yâ ilâhi kıl duâsın müstecâb [c]

Mübarek Ramazan ayında müslümanlar mescitte teravih kılup geçinirken (günlerini geçirmekte iken) Kadir gecesinin sabahı[54] —Pazartesi günü— bizi hendeğe sürdüler. Elimize tokmak vererek top konacak yerleri türlü eziyet ve hakaretlerle döğüp döğdürdüler. Gardiyanları üzerimize gönderdiler.

Malta'da handakte olasın vardiyan yüz purtara
Sorma sen artık esirin halin Allah kurtara [d]

---

a. Tevekkülden nasip almayan kişi nefsin esiri olur. Suçluyum, ya Rab, hatamı sil, erdeme dönüştür.

b. "Mü'minin kalbi arşındır", bu peygamberin sözüdür. Mü'minin kalbine nazar kıl ki, düşmanın cefası ile harap olmasın.

c. İki rahmetten birisiyle beni acilen kurtar. Ya ilahî! Mustafa'nın duasını kabul edilmiş kıl.

d. Malta'da hendekte olduğun müddetçe gardiyan surat asacaktır. Artık esirin halini sorma onu Allah kurtarsın.

Malta oğlanları kendi dillerince dinimize lanet, peygamberimize galiz küfürler ederler, zat ve sıfatına layık olmayan herzeler söylerler; yüzümüze tükürürler. "Allah sizin dininizden vazgeçiyor, size kara bayram yaptırıyor" derler, gah akrep gibi iğneli dilleriyle, gah cefa taşıyla taşlarlar. Allah, onları yerle bir etsin. Lütuftan uzak olan murdar yaratılışlı zindan beyi bayram günü[55] suret-i keremden görünerek bizi hendekten alıkoydu. Bayramlaştıktan sonra, adı geçen bu adamların evlerinde bu gazeli söylemeye başladım:

Safa hengamı evvel nice bulduysa serencâmın
Gam-ı eyyamı umaram bula Hak'dan âhır itmamın[a]

Ligâm-ı hunk-i çarh elde değil kâm üzre kâm itmez
Nice şirin felekdir telh-i kâm eyler bu nâ-kamın [b]

Müyesser it tavaf-ı Ka'be-yi Sa'y ü Safa ile
Kılam beytinde âb-ı zemzemin nûş eyleyüb câmın[c]

---

a. Safa vaktinin serencamı daha önce beni nasıl bulduysa, günlerin verdiği gamın tamamlanmasının da böyle olmasını umarım.

b. Yaşama çarkının dizgini elde değil, sürekli murat da alınmaz. O şirin felek isteğine kavuşamayanın muradını acılaştırır.

c. Bana, Ka'be'yi tavaf etmeyi, Safa ile Sa'yı kolaylaştır. Evinde, Zemzem'in kadehini içeyim.

Habibin hurmetine sen halas it bendeni ya Rab
Geçirme sicn-i kâfirde leyali ile eyyamın [a]

Müsâid olmadı gör Mustafa'nın tâli-ı nahsi
Esîr-i Malta idüb îd-i esved itdi bayramın [b]

Elde olmayan sebeplerle ağlayarak, şaşkınlık vadisine düşerek suskunluğa büründüğümüzde mezkur kadın hazretleri de ciğer yakan bir âh ile "damadım Baki Çelebi ki, Kırk akçe medreseden azledilmiş olup Mir-i Hacc kadısı olmuştu, gemide şehit oldu" dediğinde bil-bedaha şu beyti söyledim:

Hasb-i halimdir benim bu macera
Aldı kâfir cümlemiz ya hu sana [c]

"İsteğiniz dışında gerçekleşen inleme ve hayretiniz bizde de oldu. Fakat sabretmekten başka çare bulamadım." diye hakire teselli verdi. Kadın hazretlerinin işaretiyle bu beyti bend idüp hemen şu tercii yazdım:

---

a. Sevgilin hürmetine ey Rabbim beni kurtar. Kafir hapishanesinde gecemi ve gündüzümü geçirme.

b. Mustafa'nın uğursuz talihinin uygun olmadığını gör. Bu talih onu Malta esiri etti ve ona kara bayram yaptırdı.

c. Bu macera benim dertleşmemdir. Sen de bilmektesin ki, kafir cümlemizi esir aldı.

TERCÎ-İ BEND

Aksine devr itdi çarh-ı bî-vefâ
Bize gösterdi nice cevr ü cefa [a]

Çiğnedüb fülk-i adûya kör felek
Hasıl u mahsulum itdirdi hebâ [b]

Ayırub ahbâb u ihvandan beni
Malta'da kodı esir ü mübtela [c]

Düşmenüme dahi Hak göstermesün
Bu bela dostlar geldi başıma [d]

Gördüği dem dide bu haletleri
Seyl idüb akıtdı eşkin her yana [e]

Hasb-i hâlimdir benim bu mâcera
Aldı kâfir cümlemiz ya hu sana [f]

---

a. Vefasız tekerlek tersine döndü, bize cevr ve cefa etti.

b. Kör felek, bizi düşman gemisine çiğnetmekle bütün kazancımı heba etti.

c. Beni dosttan ve kardeşten ayırdı, Malta'da esarete mübtela kıldı.

d. Dostlarım! Allah'ın düşmanıma bile göstermesini istemediğim belalar geldi başıma.

e. Göz, bu halleri gördüğü zaman yaşlarını sel ederek her tarafa akıttı.

f. Bu macera benim dertleşmemdir. Sen de bilmektesin ki, kafir hepimizi esir aldı.

İre çün Hak'dan kaza ile kader
Çâre yokdur itmeğe andan hazer [a]

Sanma tedbir ide tağyir-i kaza
Sa'y ile mümkin ola def-i zarar [b]

Nik ü bed her ne ise ceff el-kalem
Ser-nüvişt olan gelir hayr ile şer [c]

Guş-i hûş u dîde-i binâ ile
Merdüm-i dâna olur hep gur-i ger [d]

Çekdüğüm âlâm u kahrın düşmenin
Mümkin olmaz binde birinden haber [e]

Hasb-i hâlimdir benim bu macera
Aldı kâfir cümlemiz ya hu sana [f]

---

a. Kaza ve kader Hak'dan gelirse ondan kaçınmanın çaresi yoktur.

b. Tedbir ile kazanın değişeceğini sanma, zararı önlemek çalışmakla mümkün olur.

c. İyi, kötü, hayır, şer ne yazılmışsa insanın başına gelir.

d. Gözbebeği, dinleyen kulak ve gören gözle ölülerin en bilgini olur.

e. Çektiğim elem ve kahırların binde birinden bile düşmanın haberi olmaz.

f. Bu macera benim dertleşmemdir. Sen de bilmektesin ki, kafir hepimizi esir aldı.

Merd-i dânâya adudur dehr-i Zal
Cümle kârı hıyle vü hud'ayla âl [a]

Müntec olmaz gösterir şekl-i akîm
Her kaziyye aksolur andan meâl [b]

Sadr-ı âlî gösterir her câh ile
Âkilin yerin ider saff-ı niâl [c]

Devlet-i dünya içün olmaz esir
Âhiret fikreyleyen ehl-i kemâl [d]

Yok cevaba kudretim lâl olmuşam
Derd-i dilden eyleme bana suâl [e]

Hasb-i hâlimdir benim bu macera
Aldı kâfir cümlemiz ya hu sana [f]

---

a. Zamanın Zal'ı, bilginlerin yiğidinin düşmanıdır. Bütün işi de hile, aldatma ve oyundur.

b. Kısır düşünceden bir sonuç çıkmaz, her şeyin aksi meydana gelir.

c. Yüce kapı insanın yerini gösterirken akıllının yerinin papuçluk olduğunu belirler.

d. Ahireti düşünen olgun kişi dünya devletine esir olmaz.

e. Gönül derdinden bana bir şey sorma, cevaba gücüm yoktur, dilim tutulmuştur.

f. Bu macera benim dertleşmemdir. Sen de bilmektesin ki, kafir hepimizi esir etti.

Rûz u şeb a'dâ bizi tahkîr ider
Gâh-ı tevbih u gehi ta'zir ider [a]

Şetm idüb imana bî-dinler müdam
Ehl-i İslâmı kamu tekfîr ider [b]

Çekdürüb handakta gündüz seng ü hâk
Künc-i zindanı geceyle bir ider [c]

Kûh u kaf olsa tehammül eylemez
Nev-civan olsa kişiyi pîr ider [d]

Ser-beride hâme tahrir idemez
Dil nice bu kıssa-i takrir ider [e]

Hasb-i hâlimdir benim bu macera
Aldı kâfir cümlemiz ya hu sana [f]

---

a. Gece gündüz düşman bize hakaret eder; gah suçlar, gah azarlar.

b. Dinsizler, sürekli olarak imana söverler; müslümanları kafirlikle suçlarlar.

c. Gündüzleri hendekte taş ve toprak çektirirler; zindan köşesini geceyle bir ederler.

d. İnsan, Kaf dağı bile olsa buna tehammül edemez; bu dert taze delikanlıyı bile pir eder.

e. Baş postacının (katibin) bile yazamadığı bu hikayeyi gönül nasıl anlatır.

f. Bu macera benim dertleşmemdir. Sen de bilmektesin ki, kafir hepimizi esir aldı.

Kadıyu'l-hacât sensin pâd-şây
Dergehine yüz sürer şâh u gedây [a]

Sen halas it Mustafa biçâreni
Görmesin küffâr elinden puşt u pây [b]

Hayli güçdür kâfire olmak esir
Kıl bu müşkil kârı lütfundan kolay [c]

Umaram takdir olunduysa ecel
Bu kula Firdevs ola me'vây u cây [d]

Olmuşam bî-zâr canımdan meded
Künc-i zindanda nice bir âh u vay [e]

Hasb-i hâlimdir benim bu macera
Aldı kâfir cümlemiz ya hu sana [f]

---

a. Sen, herkesin isteğini gerçekleştirensin; köle ve şah senin dergahının kapısına yüz sürer.

b. Biçare Mustafa'nı kurtar; ayağı ve ayak tabanı kafirlerin elinde eziyet görmesin.

c. Kafire esir olmak oldukça güçtür; bu müşkil işi lütfunla kolaylaştır.

d. Eğer ecel takdir olunduysa bu kulunun mekanının cennet olmasını umarım.

e. Zindan köşesinde nice ah ve esefle canımdan bezmişim, medet.

f. Bu macera benim dertleşmemdir. Sen de bilmektesin ki, kafir hepimizi esir aldı.

Bayramın ikinci günü[56] yine hendekteki işe başlanılmış iken, "binalara taş ve toprak taşıyın" diyerek o işte çalıştırdılar.

"Şenidegî buved manend-i dide" [a]

mefhumu üzere gönül derdinin bildirilmesi mümkün değildir.

Esirlerden Hoca Alaeddin Acemi, her yönüyle melâle bürünerek "ne haldesin, nasılsın" dediğinde, onlara cevap olarak şu gazel içime doğdu.

Ne kerd în çarh-bed hergiz be-men yâr u vefâdari
Mukîm-i kûşe-i zindan şodem der hicr ü bîmâri [b]

Giriftar-i esir-i kâfiran-ı Malta mî-bûdem
Halasî-râ recâ dârem Huda ra zîn giriftari [c]

Be-şeb ârem ruz-ra der handak ez-kâr-ı gül ü sengi
Be-rûz ârem heme şebhaz-ı renc ü nâle vü zâri [d]

---

a. Gözle görülmüş gibi duyuldu.

b. Bu dünya, seyri içinde bana dostça, vefadar davranmadı. Zindanın bir köşesinde hastalık ve elem içinde kaldım.

c. Malta kafirlerinin esareti altında kaldım. Bu düştüğüm halden kurtuluşumu Allah'tan diliyorum.

d. Hendekte, gece gündüz, taş ve toprak taşıyan bir köleyim. Gündüz, hendeğin; gece de sıkıntının ve iniltilerin kölesiyim.

Şifâ-sâzi ne kerded baht-i dûnem înçenin vakti
Ne-dânem ez çi mâra taliam kerd in cefâ kâri [a]

İlâhî Mustafa ez gayri te hergiz nemi hâhed
Ne-mândest bend-i kafir râ bi-lütfet kün rehâ yâri[b]

Bu cefayı, mihneti ve dermansız belayı çeken arkadaşlarımız günlerce hastalandılar. Bu hakir de, bir iki hafta gidip gelmekten mecalsiz kaldı. Kendini ölüler derecesine düşürerek "gurbette kimse matem etmez, bari ben edeyim" diyerek selamete hasret olmam ve serzenişte bulunmam nedeniyle siyah giymem gerekti. Palas elbisesini değiştirinceye kadar ahımın dumanından destarım kapkara oldu.

Görünen bâşım üzre sanma destar-ı siyahımdır
Yanub dil nârı gamla başa çıkdı dûd-ı âhımdır [c]

Esîr-i Malta idüb mübtelayı kayd u bend iden
Ya baht-ı ser-nigunumdur ya hod cürm ü günahımdır[d]

---

a. Dünkü hastalığım, bu günkü hastalığıma şifa olmadı. Bilmiyorum ki, benim hangi günahım talihimi işkenceye çevirdi.

b. İlahî! Mustafa, senden başka hiç kimseyi istemiyor. Kafir elinde bulunan bu esirin elinden tut, lütfunla onu sebest bırak.

c. Başımın üzerinde görünen şeyi siyah destarım sanma. Gönlüm gam ateşiyle yandı, başımın üstündeki o ateşin siyah dumanıdır.

d. Bu derde tutulmuşu Malta'da esir ederek bağlayan, ya ters dönen bahtım, ya kendi suçum ve günahımdır.

Hudaya dest-i kâfirde koma mahbus ü ser-gerdân
Cenabın melce ü me'vâ tapun püşt ü penahımdır [a]

Eğer ruz u ceza olmazsa afvın hâlim îr-i kıssî
Beyaz-ı lihye hod vechim sevadına güvahımdır [b]

Halas it Mustafa'yı binbir adın hürmeti hakkı
Bu küstâhane arz-ı hâl-i bende özr-i hâhımdır [c]

ESİRLERİN PAHASININ BELİRLENMESİ

Biz de yalancıktan hastalanarak "çakal öldüye vurduk." Zindan köşesinde bir kaç gün yattık. Bir müddet sonra bu lanetlilerin büyüklerinden bazıları "pahanızı belirleyin" diye Kondluk dedikleri yerde önlerine aldılar. "Paha için ne verirsiniz" dediklerinde, fakirliğimizi arzederek "üç yüz altın verelim" dediğimizde, bin sikke istediler. "Kudretim yoktur" deyince de "yeter" dediler. Kadı Abdurrahman'ı çağırtıp sordular. "Dörtyüz filori vereyim" dedi. Ona da, bize verilen cevabı verdiler, "hendek" dediler. Bu ka-

---

a. Ey Rabbim! Kafirin elinde mahbus ve perişan koma. Şerefin sığınağım, kapın dayanağımdır.

b. Eğer, ahiret günü affın olmazsa halimi ona göre kıyas et. Yüzümün siyahlığına beyaz sakalım tanığımdır.

c. Binbir adının hürmeti hakkı için Mustafa'yı kurtar. Kuluyun halini-küstahça-arzetmesi, özür beyan etmesi demektir.

dar zaman açık başla —rezaletle— önlerinde durduktan başka ümitsiz vaziyette zindana geldik. Kadı Haşim'in beş yüz sikke filoriye pahasını kestiler. Biz, bir müddet böylece bekledik. "Allah kafirlerin şerrinden bizi korusun" diye beklemekte iken Zilhicce ayının, bayram gününün seherinde[57] "belirlenen yere gideriz" diye, bezzazistan kapısında köle dizer gibi zindan kapısı önünde dizdiler ve gittiler. Kuşluk vaktine kadar bekledikten sonra lanetlilerden birisi gelerek "kond gelmedi" dedi. Bir önceki gibi reddolunduk ve geri döndük. Zindanda üzüntülü bir biçimde oturmakta iken bayram yemeğine davet olunduk. Yemek yerken, sofra başında bu gazel söylenildi:

Zevk u şâdîde selâmet halkı hep handân-ı îyd
Ben melâmetde esîr-i Malta'yım giryân-ı îyd [a]

Künc-i zindanda gam ile kalmışam mâtem-zede
Şevk-ı sûr ile sürûr üzre kamu ihvan-ı îyd [b]

Bu ne tali'dır iderken bir zaman bast-i simât
Han-ı gayre kâse-lîs itdi beni âvân-ı îyd [c]

---

a. Selamette bulunan halkın hepsi bayram sevinciyle zevk ve sevinç içindedir. Ben, melamet içinde-Malta esaretinde-bayramın ağıtçısıyım.

b. Zindan köşesinde gamın matemine uğramış kalmışım. Bütün kardeşlerimiz bayram sevincinin şevkiyle şenlik yapıyorlar.

c. Bu ne talihtir ki, bir zamanların nişanlar dağıtan insanını bayram günü bir yabancı sofraya dalkavuk etti.

dar zaman açık başla —rezaletle— önlerinde durduktan başka ümitsiz vaziyette zindana geldik. Kadı Haşim'in beş yüz sikke filoriye pahasını kestiler. Biz, bir müddet böylece bekledik. "Allah kafirlerin şerrinden bizi korusun" diye beklemekte iken Zilhicce ayının, bayram gününün seherinde[57] "belirlenen yere gideriz" diye, bezzazistan kapısında köle dizer gibi zindan kapısı önünde dizdiler ve gittiler. Kuşluk vaktine kadar bekledikten sonra lanetlilerden birisi gelerek "kond gelmedi" dedi. Bir önceki gibi reddolunduk ve geri döndük. Zindanda üzüntülü bir biçimde oturmakta iken bayram yemeğine davet olunduk. Yemek yerken, sofra başında bu gazel söylenildi:

Zevk u şâdîde selâmet halkı hep handân-ı îyd
Ben melâmetde esîr-i Malta'yım giryân-ı îyd [a]

Künc-i zindanda gam ile kalmışam mâtem-zede
Şevk-ı sûr ile sürûr üzre kamu ihvan-ı îyd [b]

Bu ne tali'dır iderken bir zaman bast-i simât
Han-ı gayre kâse-lîs itdi beni âvân-ı îyd [c]

---

a. Selamette bulunan halkın hepsi bayram sevinciyle zevk ve sevinç içindedir. Ben, melamet içinde-Malta esaretinde-bayramın ağıtçısıyım.

b. Zindan köşesinde gamın matemine uğramış kalmışım. Bütün kardeşlerimiz bayram sevincinin şevkiyle şenlik yapıyorlar.

c. Bu ne talihtir ki, bir zamanların nişanlar dağıtan insanını bayram günü bir yabancı sofraya dalkavuk etti.

Derd ü gamdır yedügüm hûn-i ciğerdir içdiğim
İyş ü nûş ile tena'ümde bu gün yârân-ı îyd [a]

Îyd-i esveddir dime hoş gör şikâyet eyleme
Mustafa bir zayf-ı râhildir hele mihmân-ı îyd [b]

Açıklandığı üzere nice kez varıp geldik. Bu dermansız derde ilaç olmadı. Üzüntülü kalbe şifa olması için makta'ından başka bütün beyitleri matla' beytinin üslubuyle gerçekleşen bu gazel söylenildi:

Olmaz mariz-i aşka tabîbâ tıbb-ı verkâdan bir nesne nâfi'
Hicr âteşine yandım yakıldım aşkın hevasın olmadı mânî' [c]

Dideyse giryân akl ise hayran can ise cûyân nefs ise tâmi'
Dil fikr-i vuslat eylerken olmaz seyr-i cemâle bir lahza kâni' [d]

Yok elde vüs'at hem başda devlet ne bende kudret bunları câmi'
Oldı meh hâki sorulsa şâkî gözlense bâkî olsaydı sâmi' [e]

---

a. Yediğim dert ile gamdır; içtiğim ciğerin kanıdır. Bayram dostları zevk ve eğlence ile nimetlenmektedir.

b. Kara bayramdır deme, hoş gör, şikayet eyleme. Mustafa zayıf bir yolcudur ve bayramın misafiridir.

c. Ey doktor! Aşk hastasına tıbbın reçetesinin bir yararı olmaz. Ayrılık ateşine yandım, yakıldım. Bu yanmalar, yakınmalar aşkın arzusuna engel olamadı.

d. Göz ağlamakta, akıl hayran olmakta, can aramakta, nefis ise tamahkardır. Güzelliği izlemeye bir an olsun kanaat etmeyen gönül kavuşmayı düşünmektedir.

e. Ne devlet sahibiyim, ne de zenginim; bunları bir araya getirecek kudretim de yoktur. Ay hikaye etse, şikayetçi sorulsa, ağlayan gözlense de işitici olsaydı.

Âb ilé hâkem gamla muhammer kılmış meğer kim ol hayy u sâni'
Çarh-ı felekde yok bana benzer gerdîde baht u ber-keşte tâli' [a]

Koma ilâhî Malta esiri bu Mustafa'yı zâlim elinde
Mazlum olandan sensin Hudâyâ adlinle zulmü dâfi u râfi' [b]

Binbir güçlükle 1007 yılının Safer'inin dördüncü —Cumartesi— günü[58] zamanı belirlenen işlerin zuhuru yaklaştığında Kadı Haşim'in pahası 500 filoriye kesilince, bizim de pahamızı beş yüz sikke filoriye kestiler. Allah da, onların can damarlarını kessin. Bu olay üzerine şu tarihi söyledik:

Felekde oldı ahvâlim diğer-gûn
Esir-i Malta'yım bi-çâre mağbun [c]

Kalub zindan bucağında giriftar
Meded derd-i derunum hadden efzun [d]

---

a. Su ile toprağımı meğer o büyük sanatkar hamur yapmıştır. Gökyüzünde bile benim gibi bahtı ters dönmüş talihsiz bir kimse yoktur.

b. İlahi! Malta esiri Mustafa'yı zalim elinde bırakma. Adaletinle mazlumdan zulmü defeden ve kaldıran sensin.

c. Halim bambaşka olup değişince, şaşkınlık ve çaresizlikle Malta'nın esiri oldum.

d. Zindanın bir köşesinde esir kaldım. Gönül derdim haddinden fazladır, medet.

Safer ayında yevmü's-sebt dördü
Baha vaz' etdi bize kamu tâğun [a]

İlâhî sen halas it izzetin çün
Kemîne Mustafa'yı koma mahzun [b]

Cevab olur baha sorana târih
Kesildik âh bahamız beşyüz altun [c]
1007

Yine götürüp zindana hapsettiler. Ne gündüzümüz gündüz, ne gecemiz gecedir. Sözü uzatarak başınızı ağrıtmamak için az sözden bile sakınıldı. "Bir avuç şey, üç yüz kiloğramın nümunesi olur" mefhumuyla hareket edildi. Şimdiki halimizde,

Makamım künc-i zindan ruz u şeb kârım fiğân u âh
Meded ben düşmüşe sen dest-gîr ol yâ kerim Allah [d]

demekte ve can yakıcı iniltimiz varlık toprağımızın fâniliğine sebep olmaktadır.

---

a. Safer ayının dördüncü-Cumartesi-günü azgın kişiler bir araya toplandılar, pahamızı belirlediler.

b. İlâhî! Kudretin hakkı için beni kurtar, zavallı Mustafa'yı mahzun bırakma.

c. Paha sorana şu tarih cevap olur: Pahamız 500 altınla belirlendi.

d. Makamım zindan köşesi, işim-gece gündüz-fiğan ve ahtır. Ey kerem sahibi Rabbim! Benim gibi düşkünün elinden tut.

Bilür yokdur Huda hakkiyçün ashab-ı selâmetde
Ne mihnet çekdüğün kâfirde erbab-ı melâmetde[a]

Hünkarın kulağına ulaşması, Allah'ın yardımı ve bereketiyle bu belâya tutulmuşun kurtuluşuna sebep olur umuduyla son beytin bend, bir öncekinin de beyt içinde zikredilerek bir müseddes olması uygun görüldü.

MÜSEDDES

Safa ile selâmet halkı cümle sadr-ı izzetde
Cefa ile melâmet ehli dâim künc-i zilletde [b]
Ferağ idi kazadan Hak bilur gönlümde niyyetde
Ne çâre bu mukaddermiş kani yaran da himmetde[c]

Bilür yoktur Hudâ hakkiyçün ashab-ı selâmetde
Ne mihnet çekdüğün kâfirde erbâb-ı melâmetde[d]

---

a. Selamette bulunan insanlar, kafirin yanında bulunanların ne sıkıntı çektiğini bilmezler.

b. Safa süren ve selamette bulunan halkın hepsi kudretin yüksek noktasındadır. Cefa çeken ve azarlanan insanlar da sürekli zillet köşesindedirler.

c. Allah bilir ki, gönlüm kaza niyyetinden uzaktı. Ne çare ki, dostların da himmetiyle bu olay takdir edilmiştir.

d. Selamette bulunan insanlar, kafirin yanında bulunanların ve azarlananların ne sıkıntı çektiğini bilmezler.

Mukarrer-i ser-nüvişt olan gelür hâh u nâ-hâh
Bilür mi hastanın ahvalini hiç sağ olan her-gâh [a]
Makamım künc-i zindan rûz u şeb kârım fiğân u âh
Meded ben düşmüşe sen dest-gîr ol ya kerim Allah [b]

Bilür yoktur Hudâ hakkiyçün ashab-ı selâmetde
Ne mihnet çekdüğün kâfirde erbâb-ı melâmetde [c]

Olub hâkim iken mahkum ganî iken fakir oldum
Sara–yı âlem-i ıtlaka emir iken hakîr oldum [d]
Kalub küffâr elinde Malta'da şimdi esîr oldum
Felek bâr-ı gamıyla bükdü kaddim şimdi pîr-oldum[e]

Bilür yoktur Hudâ hakkiyçün ashab-ı selâmetde
Ne mihnet çekdüğün kâfirde erbâb-ı melâmetde[f]

---

a. Başa yazılan şey, ister istemez yerine gelir. Sıhhatli olan kişi hastanın halini bilir mi?

b. Makamım zindan köşesi, işim-gece gündüz-fiğan ve ahtır. Ey kerem sahibi Rabbim! Benim gibi düşkünün elinden tut.

c. Selamette bulunan insanlar, kafirin yanında bulunanların ve azarlananların ne sıkıntı çektiğini bilmezler.

d. Hakim iken mahkum, zengin iken fakir oldum. Özgürlük dünyasının sarayının beyi iken hakir oldum.

e. Kafirlerin elinde kaldım, şimdi, Malta'da esir oldum. Felek, gamıyla boynumu büktü, şimdi, pir oldum.

f. Selamette bulunan insanlar, kafirin yanında bulunanların ve azarlananların ne sıkıntı çektiğini bilmezler.

Beni muhtaç idüb nâmerde devran kâse-lîs itdi
Felâket rûzigarındır dimem bana reis itdi [a]
Celisim derd ü gussa âh u efgânı enis itdi
Hayf Sultan Mehemmed Hanı da dünya hasis itdi[b]

Bilür yoktur Hudâ hakkiyçün ashab-ı selâmetde
Ne mihnet çekdüğün kâfirde erbâb-ı melâmetde[c]

Halas it dest-i kâfirden kerem kıl Kadı-i Bâf'ı
Nice bir zül-i esr ile çeker âlâm-ı eclâfı [d]
Koma kâfirde pâ-beste kudât u bunca eşrafı
Meded eyle kuluna padişahım eyle insafı [e]

Bilür yokdur Hudâ hakkiyçün ashab-ı selâmetde
Ne mihnet çekdüğün kâfirde erbab-ı melâmetde [f]

---

a. Felek beni namerde muhtaç ve dalkavuk yaptı. Felaket ruzigarındır diyemem, bana ne yaptıysa reis yaptı.

b. Dert ile kederimi arkadaş, ah ile fiğanımı dost yaptı. Ne yazık ki, dünya, Sultan Mehmed Han'ı da hasis (cimri) yaptı.

c. Selamette bulunan insanlar, kafirin yanında bulunanların ve azarlananların ne sıkıntı çektiğini bilmezler.

d. Esaret zinciri altında baldırı çıplakların elemlerini çekmekte olan Baf Kadısını lütfunla kurtar.

e. Kadıları ve bunca eşrafı ayağı bağlı biçimde kafir elinde bırakma. Padişahım! İmdadınla kuluna insaf eyle.

f. Selamette bulunan insanlar, kafirin yanında bulunanların ve azarlananların ne sıkıntı çektiğini bilmezler.

Eşiğin zümre-i ehl-i gama her dem menas eyle
Devam-ı devletin dâilerin cümle havas eyle [a]
Kulun Macuncuzâde Mustafa'yı abd-i has eyle
Bahamız beşyüz altundur inayet kıl halas eyle [b]

Bilür yoktur Hudâ hakkiyçün ashab-ı selâmetde
Ne mihnet çekdüğün kâfirde erbâb-ı melâmetde [c]

İLK MUTLU HABER

Pahamızın kesildiğini bildiren mektubun İstanbul'a gönderilmesinden sonra Hacı Hasan'dan da hiç bir haber eseri belirmedi. Halim karmakarışık, gönlüm kırık beklemekte iken mezkur İbrahim Çelebi'ye, babası Abdülvehhap Çavuş'tan mektup geldi. Bu hakir için de, "halen Mora[59] Beyi bulunan Gevher Han Sultan hazretlerinin mahdumu Mehmed Bey, sizin kurtuluşunuzu teahhüd eylemişlerdir. Kendileri de İstanbul'da iken sancaklarına Muton'u ve Kuron'u[60] ilhak ettiler" diye yazmış. Yakomo adlı zimmi-

---

a. Eşiğini, gam çekenlerin sığınılacak yeri eyle. Devletinin devamı için dua edenleri de saygın kişiler eyle.

b. Kulunuz Macuncuzade Mustafa'yı has kulun olarak kabul et. Pahamız beşyüz altındır, yardım eyle ve bizi kurtar.

c. Selamette bulunan insanlar, kafirin yanında bulunanların ve azarlananların ne sıkıntı çektiğini bilmezler.

yi Kuru[61] Firkate[62] reis olan Derviş adlı esirin pahasına tutarak Saint Jean'a zeytin yağı gönderilmişti. Onun kurtuluşu esnasında Mehmed Bey hazretlerine halimi bildirmek için mektup göndererek,

"Kalb-i mü'min arş-ı Hak'dır" hacc sevabından da yeğ
Cebr-i kesr it hâtır-ı meksûrumu devletlü beğ [a]

dedim. Verdikleri söze itimat ederek bu gazeli ve bu kasideyi adı geçen zimmî ile gönderdim. Mektuptan sonra bir ay bekledim ve şu beyti tamamladım:

Olmaya izz-i huzurunda umaram ma'yûb
Derd-i mendâne esîrâne yazıldı mektub [b]

Kinaye yoluyla bu durum bildirilmişti. Allah'ın yardımıyla kabul buyurulması umulur.

Merve hakkıyçün Safa ta'mîr-i dil sa'yindedir
Ka'be'ye gitme ne lazım gel yıkık gönlümü yap [c]

---

a. "Mü'minin kalbi Hakkın arşıdır." Bu kalbi tamir etmek hac sevabından daha yeğdir. Devletli bey, bu kırık kalbimi kırmak için zorlama.

b. Tasalı biçimde yazılan bu mektubun saygın huzurunuzda ayıplanmamasını umarım.

c. Merve hakkı için, gönül tamirinin safası senin çalışman iledir. Ka'be'ye gitmene ne gerek var, onun yerine kırık gönlümü tamir eyle.

O, mezkur gazel ve kaside zikrolunur:

Saâdet yâr olub devlet hemişe reh-nümun olsun
Livâ–yı adlin ilhakı Muton ile Kuron olsun [a]

Huda eksüklüğün göstermesün sadr-ı saâdetden
Safâ–yı hâtır ile devlet ü ömrün füzûn olsun [b]

Bana yokdur ferah leyl ü nehâr işim bükâ vü zar
Kayırmam rûz u şeb şimdi ya kısa ya uzun olsun [c]

Halas it bend-i kâfirden duâ-gûyun Huda hakkı
Nice bir künc-i gamda âh u zâr ile zebun olsun [d]

Esîr-i Malta koma Mustafa benden Mehemmed Beg
Senâ-hânın benim gibi nice bin zû-fünûn olsun [e]

---

a. Saadet sana yar olsun; devlet, sana her zaman yol göstersin. Adalet sancağına Muton ile Kuron ilhak olsun.

b. Allah, başkanlık mutluluğundan seni mahrum etmesin, gönül safasıyla devletinin ömrünü uzun etsin.

c. Bana sevinç yoktur, işim gece gündüz inleyip ağlamaktır. Gece ile gündüzü birbirinden ayıramam; ister kısa, ister uzun olsun.

d. Allah hakkı için, kafirin tuzağından bu duacını kurtar. Gam köşesinde ah ve zar ile daha nice zaman zebun olsun.

e. Mehmed Bey, kulun Mustafa'yı Malta esiri olarak bırakma. Senin övgünü yapan da, benim gibi, nice sanatların sahibi olsun.

KASİDE

Hamdülillah ki bugün sensin eyâ kâni kerem
Pertev-i gevher-i Hak cud u atâ ile alem [a]

Dest-gir-i ulemâ mesned-i hayl-i fukara
Dâd-ı bahşa–yı esir-i Arab u Türk ü Acem [b]

Hâliya mirlivasın Mora'da izzet ile
Zîr-i destinde dil-i âsude reâyada ne gam [c]

Çünki hem-nâm-ı resul oldun anın hürmetine
Taş çeken hendek esirine meded eyle bu dem [d]

Baf kadısı iken oldum esîr-i Malta
Nice ta'bir oluna çekdüğümüz derd ü elem [e]

Ol kadar heceledim çâremi Kur'ân hakkıyçün
Bana üstâd-ı ezelden tapun oldı mülhem [f]

---

a. Allah'a hamdolsun ki, bugün sen, lütuf kaynağısın. Hakkın cevherinin parıltısının işareti cömertlik ve ihsandır.

b. Bilginlerin yardımcısı, bir çok fakirlerin dayanağısın. Arap, Türk, Acem esirlerine adalet dağıtansın.

c. Halâ şerefle Mora sancak beyisin. Elinin altındaki gönlü rahat insanların ne kederi olabilir.

d. Allah elçisiyle aynı adı taşıyan sen, onun hürmetine şu an hendekte taş çeken esirine imdad eyle.

e. Baf kadısı iken Malta esiri oldum. Çektiğimiz dert ve elem nasıl açıklanır.

f. Kur'ân hakkı için, derdimin çaresini o kadar heceledim ki, bana, Allah tarafından senin dergahın ihsan edildi.

Feth-i bâb olur idi cezmim odur meddin ile
Şedd-i lütfun dil-i meksûre olaydı munzam [a]

Cümle mirandan umaram ki tapun üstün ola
Andan ötürü ki idesin bu maraz-ı esre bir em [b]

Va'denüz olduğunuz i'tâkıma geldi kâğıd
Bu haberden dil-i mahzunumuz oldı hurrem [c]

Yakomo zimmi-i gönder kerem it vardığı hîn
Mustafa bendeni kurtar ki yeter çekdi sitem [d]

Be-bahâne dehed-veni be-baha çün ki Huda
Bî-bahane viresiz bana bahayı umaram [e]

Kamu eşcar kalem bihar olsa midad
Lütfunun binde biri deftere olmaya rakam [f]

---

a. Esaretin bu kadar uzamasını kapıların açılması şeklinde yorumluyorum. Bu gönlü kırığa bol lütfun ekleneydi.

b. Derecenizin bütün beylerden üstün olmasını dilerim. Ondan dolayı bu esaret hastasına bir ilaç edesin.

c. Beni azad etmeyi vadetmenizin haberi bana geldi. Mahzun gönlümüz bu haberden mesrur oldu.

d. Vardığı an Yakomo zimmiyi gönder, lütfeyle. Kulun Mustafa'yı kurtar, çektiği sitem yeter.

e. Allah, kıymetsiz bir tohumu pahalı hale getirir. Bana, bu pahayı bahanesiz vermenizi umarım.

f. Bütün ağaçlar kalem, denizler mürekkeb olsa, lütfunun binde biri bile deftere kaydedilemez.

Hak muradın vire dünyada vü ukbada sana
Devletin ed'ıyesi oldı bana farz u ehem [a]

MEHMED ÇELEBİ'NİN KURTULUŞ HABERİ

Rebiülevvel ayında[63] Seyyid Mehmed Çelebi'nin, anneleri Sakine kadın hazretlerinin ve cariyeleri Tabende'nin Tunus Mirimiran'ı Hızır Paşa tarafından 1800 filori tutmakta olan pahaları geldi, Saint Jean'a teslim oldu. Sevinçlerinden, kendilerinin ve aziz valide-lerinin kurtuluşuna tarih olsun diye işaret buyurdular. Memur, mazurdur arzusunca kendilerine bir Farsça tarih, latif bir bend —ki o da tarih olur— ve validelerine Arapça bir tarih denildi. Tebrik yoluyla her birine ayrı ayrı birer rübai söylenildi. Cariyeyi de gereken şekliyle andıktan sonra "bu hakiri de unutmayasınız" diye rica yoluyla bir rübai daha denilmiştir. Bunlar, mezkur tertip üzere yazıldı.

Farsça Tarih:

Zi-bend-i esîrî çü yâbî halas
Heme dostânet duâ gofte-end [b]

---

a. Allah, dünyada ve ahirette sana muradını versin. Devletinin duacısı olmak bana çok önemli bir görev oldu.

b. Esaret zincirinden kurtulacağın zaman bütün dostların senin için dua etmişlerdir.

Şode düşmanet melûl ü hazin
Be–novmîdî kalb duâ gofte–end [a]

Çu reftî zî–târîh yârânı to
Halası mübarek bi–yâ gofte–end [b]
1007

Seyyid Mehmed Çelebi için yazılan bend ve tarih:

Kayd-ı esrden sizi çünki halas eyledi
Vahibü'l-in'âm olan hazret-i hayy-i kadir [c]

Evvel-i şehr-i rebi' bin yedi salinde Hak
Kurtarub oldı size lütfı ile dest-gîr [d]

İde muammer Huda eşref-i mahdûmdur
Zatına olmaz nazir namı Muhammed emir [e]

---

a. Düşmanların melul ve mahzun olmuşlar, ümitsiz biçimde içlerinden dua etmişlerdir.

b. Senin bu tarihteki gidişin için dostların, "kurtuluşun mübarek olsun, gel gel" demişlerdir.

c. Nimetiyle lütufta bulunan ve her şeye gücü yeten Allah, sizi esaret bağından kurtardı.

d. 1007 yılının Rebiülevvel'inde (1598 Ekim'inde) lütfuyla ve yardımıyla Allah sizi kurtardı.

e. Allah, bu şerefli evladın ömrünü uzun etsin. Onun benzeri yoktur, adı Mehmed'dir, kendisi de beydir.

Malta'da mescun olan bendenin ahvalini
Size ne hâcet beyan cümle ıyan ben fakir [a]

Vire Huda matlabın itdi duâ Mustafa
Devletiyle olasın sahib-i ızz ü serir [b]

Eyler isen lütf idüb rûh-ı revanım eğer
Hak buna tarih olur yar-ı halas-ı esir [c]
1007

Mehmed Çelebi'nin annesi için yazılan Arap tarih:

Hâtif-i nâdî bi-ebşârin leküm
Ahsen'Allahü halâsa ümmiküm [d]
1007

Seyyid Mehmed Çelebi'nin kurtuluşunu teb için yazılan rübai:

---

a. Malta'da mahbus olan kulunun ahvalini anlatma ne gerek var. Her şey apaçık ortadadır ve tarafı dan bilinmektedir.

b. Mustafa, 'Allah isteğine kavuştursun' diye dua Devletinle şeref ve saltanat sahibi olasın.

c. Ey ruh-i revanım! Eğer lütfedersen, gerçek dostl esaretten kurtuluşu buna tarih olur.

d. İnsanlık adına gaibden birisi size şöylece sesle Annenizin kurtuluşunu Allah ne güzel yaptı.

Malta'da mescun olan bendenin ahvalini
Size ne hâcet beyan cümle ıyan ben fakir [a]

Vire Huda matlabın itdi duâ Mustafa
Devletiyle olasın sahib-i ızz ü serir [b]

Eyler isen lütf idüb rûh-ı revanım eğer
Hak buna tarih olur yar-ı halas-ı esir [c]
1007

Mehmed Çelebi'nin annesi için yazılan Arapça tarih:

Hâtif-i nâdî bi-ebşârin leküm
Ahsen'Allahü halâsa ümmiküm [d]
1007

Seyyid Mehmed Çelebi'nin kurtuluşunu tebrik için yazılan rübai:

---

a. Malta'da mahbus olan kulunun ahvalini anlatmasına ne gerek var. Her şey apaçık ortadadır ve tarafınızdan bilinmektedir.

b. Mustafa, 'Allah isteğine kavuştursun' diye dua etti. Devletinle şeref ve saltanat sahibi olasın.

c. Ey ruh-i revanım! Eğer lütfedersen, gerçek dostların esaretten kurtuluşu buna tarih olur.

d. İnsanlık adına gaibden birisi size şöylece seslendi: Annenizin kurtuluşunu Allah ne güzel yaptı.

Bî-baha iken vücud-i pakinüz
Size saydırdı bahayı Sen Covan [a]

Hak mübârek eylesün pîr olasın
Gamdan âzâd olub oldun sen civan [b]

Mehmed Çelebi'nin validesi için yazılan rübâi:

Minnet Allah'a safa tohmun bugün
Hasılı ekdik selamet hâkine [c]
Vermesin kalbe teharrük ızdırab
Kûşe-i rahatda olgıl Sakine [d]

Çelebi'nin cariyesi Tabende için yazılan rübâi:

Umaram Hak'dan ki mahdumun müdam
Tâli-ı mes'ûdi pâyende ola [e]
Gündüzin îyş üzre bâğ u râğda
Gece işret şem'ı tâbende ola [f]

---

a. Pak varlığınıza paha biçilmezken Saint-Jean size bu pahayı saydırdı.

b. Allah mübarek eylesin ve ömrün uzun olsun. Gamdan azad olmakla delikanlı oldun.

c. Allah'a şükürler olsun ki, bugün, safa tohumunu selamet toprağına ektik.

d. Bu durum, kalbe hareketlilik ve ızdırap vermesin. Mutluluk köşesinde otur Sakine.

e. Allah'dan, çocuğunun talihinin sürekli mesut olmasını umarım.

f. Gündüzleri seyrangahta yaşaşın, geceleri işret mumu parlasın.

Beni yadetmeleri ricasıyla yazılan rübai:

Ey gül-i gülzâr-ı cûd u mekremet
Andelib-i zârı hâmuş eyleme [a]
Hasılı bu Mustafa dil-hasteni
Lütf idüb canım feramûş eyleme [b]

Bu hakire de "bizim Tunus'a dönmemiz kararlaştırıldı. Sen de, mezkur Hızır Paşa hazretlerine kendi ahval-i perişanını, sergüzeştini ve pahanı açıkla. Meşhur meseldir, 'beylerin lütfuna bahane gerek" dediler. "Rica yollu bir müseddes yazıp bize ver. 'Hayra sebep olan onu yapan gibidir' sözü gereğince, sevaptan kaçmayız. Sana bir faydamız ola" deyu lütuflarını açıklamalarına binaen bu müseddes yazılarak Hızır Paşa hazretlerine gönderildi:

MÜSEDDES

Ey olan sadr-ı saâdetde bugün hâssü'l-hâs
Zikr-i bi'l-hayrın ider cümle avâm ile havas [c]
Nâr-ı gam-ı potada zevb itdi teni hem-çü rasas
Kâil idim eğer olsaydı bu mecrûha kısas [d]

---

a. Ey gül bahçesinin gülü, ey kerem sahibi, inleyen bülbülünü susturma!

b. Lütfen, gönül hastası Mustafa'yı unutma.

c. Mutluluğun son noktasında bulunan kişi, bütün avam ve havas seni hayırla anarlar.

d. Gam ateşinin potasında tenim kurşun gibi eridi. Eğer, bu yaralıya kısas uygulansaydı, razı olurdu.

Âsitânın olalı ehl–i gama cümle menas
Nice bin gam-zedeler bencileyin oldı halas [a]

Koma zulmetde Skender gibi dil-teşne vü zâr
Keremin âb-ı hayatıyla bu atşânı suvar [b]
İşidüb lütf-i amîmin dil ü cân senden umar
Hızr-ı vakt ol bu esir itmeye Malta'da karar [c]

Âsitânın olalı ehl-i gama cümle menas
Nice bin gam-zedeler bencileyin oldı halas [d]

Ramazan âhırı Kadr irtesi idi nâ-gâh
Çatdı dört Malta gemisiyle gürûh-ı kem-râh [e]
Kayd-ı bend ile yatur Kâdı-i Bâf eyleyüb âh
Nice arzedeyim ahvâl-i dili oldı tebâh [f]

---

a. Eşiğin bütün gam ehline sığınak olalıdan bu yana, benim gibi, binlerce gamzedeler kurtuldu.

b. İskender gibi, bu gönlü susamış inleyen kişiyi karanlıkta bırakma. Lütfunun ab-ı hayatıyla bu susamışı sulayıver.

c. Umumî lütfunu duyan bu can, vaktin Hızır'ı olmanı, Malta'da ikamet etmekte olan bu esiri kurtarmanı umar.

d. Eşiğin bütün gam ehline sığınak olalıdan bu yana, benim gibi, binlerce gamzedeler kurtuldu.

e. Ramazan'ın sonu, Kadir gecesinin ertesi günü ansızın dört adet Malta gemisiyle kötü ruhlu bir topluluk bizimle dalaştı.

f. Baf Kadısı bağlanmış vaziyette ağlayarak yatmaktadır. Berbat olan gönül halini nasıl arzedeyim.

Âsitânın olalı ehl-i gama cümle menas
Nice bin gam-zedeler bencileyin oldı halas [a]

Hürmet it ilme ve Kur'âna riâyet eyle
Hak rızasına bu mescuna riâyet eyle [b]
Beşyüz altuna bahamızda kifayet eyle
Nazar it hal-i perişâna inâyet eyle [c]

Âsitânın olalı ehl-i gama cümle menas
Nice bin gam-zedeler bencileyin oldı halas [d]

Diyemem zulm ile hendekte olan bî-dâdı
Çekerem taş ile toprak iderem feryadı [e]
Hızr olub ver dil-i viranımıza âbâdı
Mustafa bendeni kıl lütfunuzun âzâdı [f]

---

a. Eşiğin bütün gam ehline sığınak olalıdan beri, benim gibi, binlerce gamzedeler kurtuldu.

b. İlme hürmet, Kur'ân'a saygı göster. Bu mahpusu Allah rızası için gözet.

c. Pahamız beş yüz altındır. Hali perişan olan bu kula nazar eyle, yardım elini uzat.

d. Eşiğin bütün gam ehline sığınak olalıdan bu yana, benim gibi, binlerce gamzedeler kurtuldu.

e. Hendekte yapılan zulümleri ve işkenceleri söyleyemem. Taş ve toprak çekerek feryad ederim.

f. Hızır ol, viran gönlümü şenlendir. Kulun Mustafa'yı lüffunun azadı eyle.

Âsitânın olalı ehl-i gama cümle menas
Nice bin gam-zedeler bencileyin oldı halas [a]

O esnada yeni gelen esirlerden Cerrah Mehmed Paşa hazretlerinin Veziriazam olduklarını işitince bu Arapça tarih hatırıma ilham edildi:

Felemmâ inteşere'l-haberü bi-sadâretin
Melee'l-âlemü bi-sürûrin ve beşâretin [b]
Kale rıdvanü'l-ulâ tarihuhu
Câe Muhammedün bi-sadr-i vizâretin [c]
1006

Bilginlerin başkanı Şeyhulislâm Bostanzade Efendi'nin vefat haberini işitince bu tarihi söyledim:

Bostan-zâde vefatın Malta'da
İstima' itdim kıla Hak rahmeti [d]

İki def'a müfti oldı ol aziz
Hakkı icraya iderdi himmeti [e]

---

a. Eşiğin gam ehline sığınak olalıdan bu yana, benim gibi, binlerce gamzedeler kurtuldu.

b. Sadrazamlık haberi yayılınca dünya sevinç ve müjdeyle doldu.

c. Şeref sahibi bir melek onun tarihini söyledi: Mehmed, sadrazamlıkla geldi (şereflendi).

d. Bostanzade'nin vefatını Malta'da işittim. Allah rahmet eylesin.

e. Hakkın icrası için gayret gösteren bu aziz kişi, iki kez müftü oldu.

Kafiye âhirlerinde ya'sı yok
Nazır olman ayba itdim minneti [a]

İctizen bi'l-kesr hazf oldı ya
Kim hısab artar virir çok zahmeti [b]

Mustafa fevtine tarih didim
Cây ide Bostan(zâde) *Cenneti* [c]
1006

Bu minval üzere, gönül derdim günden güne ziyadeleşti. Bu halimin sonu ve kurtuluşumun sebebi ne olabilir diye düşündüm. Kanlı gözlerim, Nil'e benzeyen göz yaşlarımı-kendi arzusuna muhalif-sel eyledi. Hüzünlü gönlümün inleyişleri bu murabba' ile hasb-i hâle başladı. O murabba'ı zikrediyorum:

MURABBA

Eğerçi güç gelür uşşaka cevr-i mihnet-i hûbân
Ölümle gerçi yeksandır dimüşler firkat-i cânân [d]

---

a. Kusurlu olana minnet ettiğime bakmayın, kafiye sonlarında ya harfi yoktur.

b. Kesreye karşılık ya harfi düştü. Bu da ancak hesabı ve zahmeti artırır.

c. Mustafa, onun ölümüne şu tarihi söyledi: Bostanzade Cenneti mekan edinsin.

d. Güzellerin eziyet ve sıkıntısı aşıklara güç gelirse de sevgiliden ayrılmak ölümle birdir demişler.

Olur âzürde dil enva'-ı şiddetden veli insan
Esir olmak ne müşkil dest-i kâfirde müselmânân [a]

Üsâranın değil ta'bire kabil derd ü âlâmı
İçerler dest-i kâfirden leb-â-leb zehr ile câmı [b]
Nice geçdüklerin bilmez leyâli ile eyyamı
Esir olmak ne müşkil dest-i kâfirde müselmânân [c]

Süâl itme esirin çekdüğünden kim cevab olmaz
Neler gördüklerine kahr-ı kâfirden hısab olmaz [d]
Hele bundan büyük erbâb-ı dine bir azab olmaz
Esir olmak ne müşkil dest-i kâfirde müselmânân [e]

Selâmetde olan âsûde diller zevk u şâdîde
Melâmetde olanlar mihnetiyle özge vâdîde [f]

---

a. Gönlü kırık kimse çeşitli eziyetler sebebiyle insanın hası olur. Ey Müslümanlar! Kâfir elinde esir olmak ne müşkil imiş.

b. Esirlerin dertlerini ve elemlerini anlatmak mümkün değildir. Kâfirin elinden ağzına kadar zehirle dolu bardaktan içerler.

c. Gecelerin ve gündüzlerin nasıl geçtiğini bilmezler. Müslümanlar, kâfir elinde esir olmak ne müşkil imiş.

d. Esirin çektiğini sorma, buna cevap bulunmaz. Kâfirlerden ne tür kahırlar gördükleri hesaba gelmez.

e. Gönül ehline bundan daha büyük azab olmaz. Müslümanlar, kâfir elinde esir olmak ne müşkil imiş.

f. Selamette bulunan dinç gönüller zevkinde ve sevincindedir, melamette olanlar da mihnet ile bir başka vadidedir.

Bulur Hak'dan bunun def'ine kim olmazsa bâdîde
Esir olmak ne müşkil dest-i kâfirde müselmânân[a]

İdersin Mustafa künc-i belada girye vü zârı
Dirîgâ Malta'da âh ile vâh itdik kamu kârı [b]
Felek çün itmedi yari inayet eyleye bâri·
Esir olmak ne müşkil dest-i kâfirde müselmânân[c]

Bu murabba ile hatırımı teskin ettim. Akşam olduğunda yine ızdıraba düştüm. Uyku ile uyanıklık arasında bu tarih gönlüme ilham edildi. Uyandığımda, onun, gönlümden dilime aktarıldığını gördüm.

Bu gece âlem-i rü'yada gördüm sahn-ı gülzara
Kâkır erbâb-ı işret hayme-i îş u safa mîhın [d]

İdüb girye didem zevk adın anar mıydı dünyada
Eğer bunlar esîr-i Malta'nın görseydi tevbîhın [e]

---

a. Bir sebep olmazsa başından savmak için çareler arar. Müslümanlar, kâfir elinde esir olmak ne müşkil imiş.

b. Mustafa, bela köşesinde ah edip inler ve ağlarsın. Ne yazık ki işimiz Malta'da ah ile vah etmektir.

c. Felek, dostların yardım etmesini istemedi. Müslümanlar, kâfir elinde esir olmak ne müşkil imiş.

d. Bu gece, rüya âleminde, kendimi gül bahçesinin ortasında gördüm. İşret erbabı, safa ve işret çadırının kazığını iteler.

e. Eğer bunlar, Malta esirinin azarlanışını görselerdi, dünyada zevkin adını anarlar mıydı, dedim ve ağladım.

Biri dedi Huda küffardan hep intikam aldı
Geçirdi canlarına dest-i kahr ile belâ sîhın [a]

Müslümana bular her ne itdilerse buldılar cümle
Melâînin çıkardı Hak nihâl-i ömrünün bîhın [b]

Didi var Mustafa müjde üsâraya haber vergil
Garib oldı belây-ı hedmi Malta'nın di tarihin [c]
1007

Seyyid Mehmed Çelebi ve kadın hazretleri kurtuluşlarına şükretmek amacıyla ziyafet vererek dua ettiler. "Bu hakiri korumuş ve düşünmüş olmanız nedeniyle sonsuz lütuflarınıza sığınmayı umarız" diyerek kadın hazretlerinin ayak topraklarına sunuldu.

Hak mübârek ide çün azm-i seferdir niyyetin
Vasıl oldukda mekana bildüresiz sıhhatin [d]

---

a. Birisi, 'Allah, kafirden intikam aldı, kahır eliyle onların canlarına bela şişini geçirdi' dedi.

b. Bunlar, müslümana ne yaptılarsa, karşılığını buldular. Allah, lanetlilerin ömür fidanının kökünü açığa çıkardı.

c. Ey Mustafa! Haydi, esirlere müjde haberini ver. Malta'nın harap olmasını gerektiren belanın yaklaştığını söyle.

d. Amacın yolculuğa çıkmaktır, Allah mübarek eylesin. Gitmeniz gereken yere vardığınızda bize sıhhat haberinizi ulaştırın.

Dîdeden dur olicek dilden de mehcûr eylemen
Bu esir-i ıtlakına sarf eyle cidd ü himmetin [a]

Umaram sizden uhuvvet hakkın ifâ idesiz
Lütfuna cüz'î bahâne olur ehl-i devletin [b]

Mansıb-ı izzetde mahdumun olub âsûde hâl
Kûşe-i rahatda âbâd ide Hak cem'iyyetin [c]

Âsitânında kemine benden olsun Mustafa
Ta olunca canına minnet bile her hizmetin [d]

Lütufla okuduktan ve beğendikten sonra "takdirin gereğini yerine getirdin, kurtuluşun hususunda güzel gayretini esirgemedin. Padişah hazretlerine bir de kaside yazdıralım. Cenab-ı Allah arzulara kavuşturandır" dediler. Bu hakir de, "gözüm üstüne" dedi. Sıkıntısız gününde Süleyman peygambere zayıf bir karıncanın, çekirge ayağı hediye etmesi makbul karşı-

---

a. Gözden uzak olunca, gönülden de uzak eylemeyin. Bu esirin azadı için gayretinizi sarfedin.

b. Sizin, kardeşlik hakkını ifa etmenizi umarım. Sizin bu durumunuz, devlet adamının lütfuna küçük bir bahane olur.

c. Oğlunuz, şerefli görevler üstlenip rahat bir durumda olduğu zaman, mutluluk köşesinde Allah cemiyetini mamur eylesin.

d. Zavallı kulun Mustafa kurtulduğu zaman, her hizmetini cana minnet bilsin.

lanmıştır. Ben de, Sultan Mehmed Han hazretlerinin ayak topraklarına —gücümün dışında kalan az bir sermaye ile— bu kasideyi yazarak hediye ettim.

Malta esirinin kurtuluşu umuduyla Sultan Mehmed Han'a yazılan kasidedir. Allah onun ömrünü uzun etsin.

KASİDE

Felek hâke salınca evc-i izzetden Murad Hanı
Getürdi yerine hayrü'l-halef bir şâh-ı devrânı [a]

Cülus idüb serir-i izzete Sultan Mehemmed Han
Kudûmiyle müşerref itdi taht-ı Âl-i Osmânı [b]

Unutdurdı adâletde kamu şâhân-ı pîşîni
Cihânı lütfla şermende itdi ol kerem-kâni [c]

Alub destine gürzün kahraman-veş rezme azm itse
Mukâbil olamaz rûz-i vegada Rüstem-i Sâni [d]

---

a. Felek, şerefli mevkiinden Murad Han'ı toprağa gönderince, yerine, hayırlı bir evlat olan zamanın padişahını getirdi.

b. Mehmed Han, şerefli tahtına ayak basınca, Osmanoğullarının tahtı şereflendi.

c. Adaletiyle, kendisinden önceki padişahları unutturdu. O kerem sahibi padişah, lütfuyla da dünyayı utandırdı.

d. Eline gürzünü alsa da kahramanlar gibi savaşa niyetlense, kavga gününde ikinci Rüstem ona eş olamaz.

Saray-ı işrete ol denlü revnak virdi bezmi kim
Safada cam-ı Cem namın anılmaz itdi devrânı [a]

Nice eğrileri doğrultdu zûr-i dest-i kahrıyla
Kılıcı korkusundan gösterir kâfir müselmânı [b]

Seâdetle Huda zat-ı şerifin pâyidâr itsün
Ne yana azm iderse Hızr ola yâr u nigeh-bânı [c]

Kaza ile giderken Baf'a düştüm dest-i küffara
Esîr-i Malta oldum derdimin yok hadd ü pâyânı [d]

Nice gün tâş u topraklar çeküb pâ-beste hendekte
Nice demler dökübdür eşk-i hûnin çeşm-i giryânı [e]

Sudâa bâis olmasın veli mümkin değil şâhım
Ayağın tozuna arzeylemek hal-i perişânı [f]

---

a. İşret sarayına eğlenceleri o derece parlaklık verdi ki, sürülen safa nedeniyle onun zamanında Cem'in adı anılmaz oldu.

b. Kahredici elinin zoruyla nice eğrileri doğrulttu. Kılıcının korkusundan kafirler müslümanı gösterir oldular.

c. Allah, seni, sürekli mutlu eylesin. Her ne yana azmederse onun dostu ve gözcüsü Hızır'dır.

d. Kadılık göreviyle Baf'a giderken kafirin eline düştüm; Malta'nın esiri oldum. Derdimin sınırı ve hesabı yoktur.

e. Ayağım bağlı vaziyette nice gün hendekte taş ve toprak çektim. Ağlayan gözüm, nice zamanlar kanlı yaşlar döktü.

f. Padişahım, size rahatsızlık vermeden, perişan halimi ayağının tozuna arzetmek mümkün müdür?

Muhassal kesdiler cebren bahamız beşyüz altuna
Mürüvvet sana kalmışdır kerem kıl eyle ihsânı [a]

Halas eyle kulun Baf kadısını bu meşakketden
Duâ-gûyun ola tâ kim vücûdunda ola cânı [b]

Ne şeydir Mustafa ol nesne kim şehden rica itdin
Olur ahvâlini bildikde sana lütf u fermânı [c]

Muradın hasıl oldı devlet-i şâha dua lazım
Duâlar eyleyüb can ü gönülden ol senâ-hânı [d]

Nitekim zeyn ola encümle çarh-ı âsüman yer yer
Ziyâ-bahş ola âfâka meh ü mihr-i dırahşânı [e]

Serir-i saltanatda devletiyle kâmuran olsun
Müsellem ola nâm-ı devlet-i şâh-ı cihan-bânı [f]

---

a. Cebren pahamızı beşyüz altına kestiler. Yiğitlik sende kaldı, kerem kıl, ihsan eyle.

b. Kulun Baf kadısını bu meşakketten kurtar ki, vücudunda canı olduğu müddetçe duacınız olsun.

c. Mustafa, senin padişahtan istediğin o şey nedir ki; yeter ki halini öğrensin. Sana lütfu ve fermanı olur.

d. Muradına kavuştun, padişahın devleti için dua lazım. Öğücüsü ona canı gönülden dua eyler.

e. Yer yer gök kubbeler süslensin, parıldayan ay ve güneş, ufuklara ışıklar saçsın.

f. Saltanat tahtında devletiyle mutlu olsun. Ve onun devleti, 'cihan şahının devleti' adıyla anılsın.

Kadı Abdurrahman Efendi, hem hapis hem esir idi. Kethüdanın dostu olması nedeniyle bu hakire gelerek dedi ki: "Uygunsuz talihinden şikayetten, inlemekten, ağlamaktan ve esaret sergüzeştini hikayeden uzak değilsin. Bu mihnet ve bela yalnız sende değil, belki ahval-i ruzigar böyledir. Özellikle nice ay ve nice yıl, eşsiz sevgililer şahının dönen tahtı bu belaya tutulmuş ve bir karar üzere kalmıştır. İşi nâle vü zardır. Lanetlilerin kadırgalarında kürek çeker, cefalı ellerinden nice zehirler içer. Dehşete düşerek şaşkınlık vadisinde kendinden geçer. Görmez misin? Baştan bu yana bizim mangada bulunan Manisalı Hasan Şahi ki, güneş, onun olgunluk ve güzelliğinden utanır. Servi ile çimen onun işveli kameti karşısında kıvrılmaktan dolayı kin duyar. Onun hakkında bir gazel söyleseniz. Bu durum, o civanın bize minnet duymasına ve yakınlık göstermesine sebep olur" dedi. Bu hakir de "hüzünlü gönlümde aşk eseri yokken, arzunuzu yerine getirmeme imkan var mıdır" diye cevap verdiğimde, şu beyti okudu:

"Şu cânım kim derd ü gamdan bî-haberdir
Ne var insan ise ma'nîde hardır" [a]

"Teklifimizi reddetmek lütufkar tabiatınıza aykırıdır" denildiği zaman bu gazel söylenildi.

---

a. Gamdan, kederden habersiz olan can, insan ise de, gerçekte eşektir.

Mihr-i ruhsarına mâh-ı çarhı nisbet itme sen
Mihr ü mehden hüsni ahsendir disem vech-i hasen [a]

Kandile vasf eylesem sükker lebin olur vebal
Kâkül-i müşkînine dirsem hıta misk-i hiten [b]

Boynu bağlu nice bende olayım ol şaha kim
Gerden-i uşşaka takdı zülf-i zincir-i resen [c]

Tîğ-i gamzen câna kasdeyler yüzüm döndürmezem
Kim gelür meydân-ı aşka var mı bir serden geçen [d]

Âşık-ı ser-bâzın oldı Mustafa bin can ile
İşve-bâzım dil-nüvazım yâr-ı mümtazım Hasen [e]

O sadık dostun zorlamasıyla bu gazel denildikten sonra, bu iki gazel birbiri peşine hatırıma geldi. Hoca Hafız merhumun,

---

a. Güneş yüzüne, hareket etmekte olan ayı nisbet etme. Senin güzel yüzün, aydan ve güneşten daha güzeldir desem mübalağa etmiş olmayız.

b. Şeker dudağını kandile benzetsem, misk kokulu kakülüne Hıta ülkesinin güzel kokulu miski desem vebale girerim.

c. Aşıkların gerdanına zülfünün zincirini halat olarak takan o şaha daha ne zamana kadar kul olayım.

d. Gamzenin oku canıma kasdeyler, bu nedenle, yüzümü sana döndüremem. Aşk meydanına kim gelir, canından geçen var mı?

e. Mustafa, bin can ile senin aşığın oldu. Edalım, gönül okşayıcım, mümtaz dostum Hasan.

"Key şi'r-i ter- engized hâtır ki hazîn bâşed [a]

buyurdukları mana üzere dağınık gönülle, kırık dökük ve birbirine bağlı olan şu gazeller söylenilmiştir:

Pîre-zen-i dehr beni mekr ile meftun itdi
Bir saçı leyla'nın aşkı ile Mecnun itdi [b]

Sinemi nâr-ı gamı gönlümü bâr-i sitemi
Yakdı yakdı dil ü cân milkini mağbun itdi [c]

Döndürüb çeşmimi nâre rahm-i ayva kıldı
Hasret-i sîb-i zenah benzimi limon itdi [d]

Âl ile itdi dili zülfi kemendine esir
Bana bu rengi hep ol ruhleri gül-gûn itdi [e]

Mustafa ben nice âh itmeyeyin tâli'den
Dest-i kâfirde koyub derd ile mahzun itdi [f]

---

a. Hazin olan yeni şiir hatırı nasıl tahrik eder?

b. Zamanın cadısı, beni, hilesi ile sihirledi. Bir siyah saçlının aşkı ile beni Mecnun eyledi.

c. Sinemi gam ateşi, gönlümü yoğun zulmü yaktı. Can ve gönül mülkünü yaktı, perişan eyledi.

d. Gözümü nara, yanağımı ayvaya dönderdi. Sevgilinin elmayı andıran çenesi limon gibi benzimi sapsarı etti.

e. Hilesiyle gönlümü zülfünün kemendine esir etti. Bana ne ettiyse, yanakları gül renkli sevgili etti.

f. Mustafa, ben, talihten niçin ah etmeyeyim. Beni kafir elinde bıraktı ve beni derdi ile üzdü.

Diğer gazel,

Reftâre gel ey gonca-dehen bâğa hıram it
Salınmağı gülşende bugün serve haram it [a]

Dağıtma saçın hâl-i ruhın eyleme mestûr
Dil mürğını ol dâne ile beste-i dâm it [b]

Vasf eyle leb-i la'lini ko sîne-i sîmîn
Kıl sözlerüni puhte yeter güfte-i hâm it [c]

Mecliste eğer irmeye ayağına destek
Hasret demidir dide kabağın tolu câm it [d]

Ey Mustafa pür eyledi mecmua-i şi'rin
Güftâr-ı perişan nice bir hatm-i kelam it [e]

---

a. Gonca ağızlım, salınarak yürü ve bağa gel. Bugün, gül bahçesinde salınmayı serviye haram eyle.

b. Saçını dağıtarak yanağındaki beni gizleme. Gönül kuşunu o dane ile tuzağa düşür.

c. Al dudağını gümüş gerdanına koy, öylece vasfeyle. Söylenmiş ham sözlere son ver, sözün olgununu söyle.

d. Mecliste ayağına destek olan olamazsa, bil ki, hasret zamanıdar. Göz kapağını dolu kadeh kabul eyle ve iç.

e. Ey Mustafa! Şiir mecmuanız dopdolu oldu. Bu perişan sözlerini ne zamana kadar söylersin, buna bir son ver.

Bir iki yıldan bu yana selâmette bulunan Avni, Hakiki, Muhsin Ağa ve benzerlerinin, zindan köşesinde oturan bu hakir esiri yadetmemeleri ve mektuplarının gelmemesi nedeniyle onlara hitaben,

Bulmadı yâr-i hakîkî avni olup tâ ana
Kalmışam zalim elinde yok mu bir muhsin bana [a]

diyerek perişan sözlerle gönül ateşini teskin için Kıssa-i Yusuf'la kalbe teselli verdim. Dedim ki:

Eğerçi çekdi Yusuf hazreti âlâm-ı zindanı
Çıkarub Hazreti Hak Mısra sultan eyledi anı [b]
Habibi hürmetine Mustafa'yı dahi lütfundan
Umaram sicn-i kâfirde komaya ol kerem-kâni [c]

Sonunda, dedikodudan uzaklaşıp kararlılık dizginiyle ve himmetiyle tevekkül elindeki yaprak gibi olan ve bu toprakların nihayetinde bulunan çaresiz esir, kurtuluş ümidini gayriden (Allah'dan başkasından) terk etti. "Mü'minlere yardım etmek üzerimize

---

a. Ona yardımcı olacak hakiki yari bulamadım. Zalim elinde kalmış bu kula ihsanda bulunacak kimse yok mu?

b. Hazreti Yusuf zindanın elemlerini çekti, Allah da onu Mısır'a sultan eyledi.

c. O kerem sahibinin, Mustafa'yı kafir hapishanesinde koymayacağını ve sevgili resulü hürmetine bu lütfu ondan esirgemiyeceğini umarım.

borç idi"[64] âyeti gereğince hareket ettim. Bu gazel onun hasb-i hali oldu. Ağlayarak, inleyerek derdim ki:

Kimi kim hâkden ref' ide Hak vire muradatı
İnan-ı devleti altında râm olur muradatı [a]

Buyurmuş nass-ı katı'-ı muhsine birine on ihsan
Müsîe dahi adl idüb ider misli mücâzâtı [b]

Esîr-i nefs olan lâ-büd esîr-i kâfir olurmuş
Dîn-i gerçek dimiş dünya içün dâr-ı mükâfâtı [c]

Kanâat mülküne haris olanlar ser-firâz olur
Hudâ'dan gayrı ferde eylemezler arz-ı hâcâtı [d]

İlâhî Mustafa'yı bin bir adın hurmeti hakkı
Halâs it dest-i kâfirden budur senden münâcâtı [e]

---

a. Allah, kimin ayağını topraktan keserek yükseltirse, ona muradını verir. Muratları, devlet dizgini altında ona boyun eğer.

b. O, kesin deliliyle bir iyiliğe on iyilik vereceğini belirtmiştir. Yapılan kötülüğe de adalet gösterir, misliyle ceza verir.

c. Nefsinin esiri olan kafirin esiri olurmuş. Dünya için 'mükafaat evi' diyen din, gerçeği söylemiştir.

d. Kanaat mülkünü koruyanların başı yüksekte olur. Allah'tan başkasına da ihtiyacını arzetmez.

e. İhahî! Binbir adının hürmeti hakkı için Mustafa'yı kafir elinden kurtar, senden dileği budur.

Hicri 1007 yılının Cemaziyelevvel'inin sonunda[65] Abdülvehhap Çavuş'un oğlu İbrahim Çelebi'nin Marko adlı kâfir bezirganı geldi. Esirlerin mektupları verildi. Adı geçen Hacı Hasan da, 1006 yılının Şeval'inde[66] yazılmış bir mektubu İstanbul'dan bize göndermişti. Bir mektupta, adı geçen dostlarımdan gelmişti. Hakiki Efendi, Avni Efendi, Muhsin Ağa, Helvacızade Mehmed Çelebi ve diğerleri bu hakiri şehit oldu sanarak ruhum için hatm-i şerif okumuşlar. Allah, onları emniyette kılsın ve onları bağışlasın. Mektuplarında sevinçlerini belirtmişler, "padişah hazretlerinden bırakılmanız hususunda bir kafirin salıverilmesi için Nişancı Musa Çelebi emir çıkartmıştır" diye lütuf ve hamiyyetlerini son derece açıklamışlardır. Hak Teâlâ her iki dünyada varlıklarını müreffeh, makamlarını yüksek, gönüllerini mesrur eyleye. Bu müjde haberiyle hüzünlü gönlüme sevinç hasıl oldu. Bu beyit dilime geldi ve gerçekleşti.

Mürdeler zinde ider nutk ile ki İsa'dır bu
Cünd-i Fir'avn'-ı gamın hezmine Musa'dır bu [a]

Adı geçen Muhsin Ağa da, Mora Mirlivası Sultanzade Mehmed Bey hazretlerinin —Allah her ikisinin de ömürlerini uzun, takdir ve hayırla anılmaya nâil etsin— sancağına vardığında bu hakiri kurtaracağını

---

a. Bu haber, konuşmak suretiyle ölüleri dirilten İsa, Fir'avnın ordusunun yenilgisine sebep olan Musa'dır.

teahhüt ettiğini, hatta "bundan böyle, kadılıktan vazgeçsinler, bizim hocamız olsunlar" diye lütuflarda bulunduğunu bildirmişlerdi.

Pâyidar ola vücûd-ı pâki izzetle müdâm
Eylemiş bu bendesine va'de-i lütfun tamam [a]

Durumumuz bu biçimde devam etmekte olup "işimi alemlerin yaratıcısına bıraktım"deyip durmakta iken Seyyid Mehmed Çelebi ile valideleri ve cariyeleri Tabende lanetlilerin gemilerinin yabanda olması nedeniyle dört ay eğlenip kalmışlardı. Allah'ın yardımıyla Cemaziyelahir'in yirmi altıncı —Cumartesi— günü[67] gitmeleri nasib oldu. İbrahim Çelebi'nin Marko adlı bezirganı bin altın verdi. Frenk olduğu için geriye kalanının da tedârikini uygun gördüler. İlâhi hikmet gereği tehirleri sonucunda bu hikmete tanık olundu. Onların kurtuluşuna da bir Farsça, bir Türkçe matla' tarih söylenmiştir. Bu tarih bilbedaha yazılmıştır. Helvacızade Mehmed Çelebi'ye de bir mektupla birlikte şu gazel yazıldı. Onu da gidenlerle birlikte gönderdik. O gazel ve tarihler zikrolunur. Zikrolunan ve lütfedilen emrin tekit ve tesisine sebep olması umuduyla bu gazelin padişaha sunulması rica olunmuştur.

---

a. Bu kuluna lütfunu ve va'dini tamamlayan Mehmed Bey'in pak varlığı, şerefiyle sabit ve devamlı olsun.

Kime idem şikâyet dest-i kâfirden ki yok dâver
Ten-i zarımda canım bir ramak kaldı idin bâver [a]

Huda zü'l-minenden hiç halas ümidin kesmem
İderse sa'y-i istihlasa yârân yâri vü bâver [b]

Vücudum zevrakı gark olmadın girdâb-ı mihnetde
İrişüb Hızır vakt olsa kani bir merd-i dest-i âver [c]

İşitdim bir esir ıtlakına emr eylemiş hünkâr
Bu hâke sa'ye salmış lütf idüb ol Hüsrev ü haver [d]

İlâhi padişahın kalbine sen merhamet şefkat
Halas-ı Mustafa'ya tâ muîn ola Huda yâver [e]

---

a. Kafirin elinden kime şikayet edeyim, yardım edenim yoktur. İnleyen tenimde çok az bir canım kaldı, bari onu kurtarın.

b. Minnet sahibi Allah'tan asla ümidimi kesmem. Dostlar, gayret göstererek çalışırlarsa, O, yarim ve kurtarıcım olur.

c. Varlık sandalım mihnet girdabına gark olmadan onu kurtaracak vaktin Hızır'ının güçlü eli nerede?

d. İşittim ki, hünkar, bir esirin serbest bırakılmasını emreylemiş. Şarkın Hüsrev'i lütfuyla bir toprağı gölgelemiş.

e. İlahi! Padişahın kalbine şefkat ve merhamet ver. Mustafa'nın kurtuluşuna imdadınla yardımcı ol.

Çün zi-kayd-ı esr rehâ yâbi
Dest–i ez Malta v'ez nâr-i cahim [a]

Ber muradet vezîd bâd-i visâl
Şâd keştend dostân-i hamim [b]

Lik ez-cân heme be-rencidend
Ez hasûdân-ı kur baht ve leîm [c]

Çün güzârî tu şükr-i în-nîmet
Ki resîd ez- Hudat lütf-i azîm [d]

Şod revâ Mustafa münâcâteş
Şükr ü minnet ber ân Huda-yı kerim [e]

---

a. Esaret bağından kurtulduğun zaman, Malta'dan kurtulmakla birlikte Cehennem ateşinden de kurtulmuş gibi olursun.

b. Visal rüzgarı muradın üzere estiği zaman yakın dostlar şad olurlar.

c. Fakat, talihsiz ve alçak kıskançların tamamı yürekten incinirler.

d. Sana, Rabbinden öyle yüce bir lütuf ulaştı ki, o nimetin şükrünü sen nasıl yerine getirirsin?

e. Şükür ve minnet kerim olan Rabbimize olsun. Bu, Mustafa'nın münacaatına çok uygun düştü.

Hâtif-i gayb goft tarîheş
Bâd zîbâ halâs-ı İbrahim [a]
1007

Matla'

Sıdk u ihlas ile virdi olduğu için havas
Malta'dan Hak verdi İbrahim Bey'e tarih halas [b]
1007

Recep ayının üçüncü —Cuma— gecesi,[68] mescitte yatsı ve Regaib namazlarını kılarak yakarışlarda bulunan müslümanlar fiğanlarla, ahlarla "Rabbimiz bizi şu, halkı zalim olan şehirden çıkar, bize katından bir koruyucu ver, bize katından bir yardımcı ver"[69] diye ulu dergaha yöneldiler, "onu tasadan kurtardık"[70] âyet-i şerifinin mazmunu ile dualar ettiler. Hazreti Yunus hakkında "biz de onun duasını kabul ettik ve onu tasadan kurtardık"[71] âyetinde duanın kabul edilmesi Hz.Yunus'a has kılınmışsa da, bu âyet aynı zamanda umumiyet ifâde etmekte olup "İşte biz, güzel hareket edenleri böyle ödüllendiririz"[72] âyetinde buyurulduğu gibi bu müslüman esirlerin dualarının makbul olması, Allah'ın yardımıyla esaret belasından kurtulmaları umut edilir.

---

a. Hatif, gaibten onun için şu tarihi söyledi: İbrahim'in kurtuluşu güzel olsun.

b. Havassın virdinin doğruluk ve ihlas ile olması nedeniyle İbrahim Bey'e Malta'dan kurtuluşun tarihi verildi (nasip oldu).

Geçmişte cereyan eden hikayeler ve şikayetler nazım ve nesir yoluyla yazıldı. Yazılanlar, yaşanılanların ancak binde biridir.

Sergüzeştim halidir Malta'da kütüb oldu kitap
Macera cinsini fasla olmadı bir nev'a bâb [a]

Endişe duyan gerçek dostların, kerem sahibi sanatkarların kusurumuzu görmeyerek olgun lütufları ve af etekleriyle ayıbımızı örtmeleri umulur.

Meâyıb keşfine ehl-i garaz olursa kûşîde
İder erbâb-ı ıhsan dâmen-i lütf ile pûşîde [b]

Ashab-ı fütüvvet ile erbâb-ı mürüvvete zahirdir ki, esirlik halinde söylenilen sözler perişan olur.

Nîce olsun esîrin nazmı dil-keş
Perâkende dili hâli müşevveş [c]

Bu zindan köşesindeki gönlü kırık, hali perişan Malta esirinin esaretten kurtulması için kerem ve himmet sahiplerinin dua ve niyazlarına gerek duyu-

---

a. Sergüzeştim Malta'da yazıldı ve kitaplaştı. Maceramı tafsilatıyla anlatan bir tür olmadı.

b. Ayıplarımızın açıklanmasına garaz ehli gayret gösterirse de, ihsan sahipleri lütuf eteğiyle onu örterler.

c. Dili dağınık, hali karma karışık olmuşken, esirin hali nasıl albenili olur?

lur. Esaret halini güzel ve rahat bir duruma dönüştürmek Cenab-ı Allah'ın takdiriyle kolaylaşır, önemsiz bir iş olur. Hazır olanlar da, bu hakire dua etmek hususunda tembel davranmayalar, kurtuluşu için hayır dua etmeyi unutmayalar.

Habibin hurmetine dest-i küffardan halas eyle
İlâhî lütf-ı âmından beni bir abd-i has eyle [a]

Bizim bu uygunsuz sözlerimizden ızdıraba düşerek elem çekmesinler.

Kayd olur ehl-i derd sözü çün mücerrede
Yazdık yanıldık özr ile oldı müsevvede [b]

* * *

Bu risale hicri 1007 yılında tamamlandı.[73]

Risale sahibi bir mübteladır
Esir-i Malta Kadı Mustafa'dır [c]

* * *

"Bilmiyorlar mı ki Allah, rızkı dilediğine bol bol verir, dilediğinden de kısar. Şüphesiz bunda inanan bir kavim için ibretler vardır."[74]

---

a. Sevgili Resulün hürmetine bizi kafir elinden kurtar. İlahi! Umumi lütfunla beni has kullarından eyle.

b. Dert ehlinin sözü boşluğa kaydedilir. Özürle belirtelim ki yanıldık ve yazdık, müsvedde haline getirdik.

c. Risale sahibi, Malta esaretine mübtela olan Kadı Mustafa'dır.

"De ki: 'Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.' "[75]

"Size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarını çok iyi görendir."[76]

Eserde Adı Geçen Kişiler

DAMAD MEHMED EFENDİ

Mudurnu kazasının Çebni köyünde doğan Mehmed Efendi, Bostanzade Mehmed Efendi'nin hizmetinde bulundu ve onun iltifatlarıyla gönendi. Bostanzade Mehmed Efendi'nin Anadolu Kazaskeri olduğu günlerde (h.985/m.1577) onun yanında tezkirecilik görevi yaptı. Bu günlerde, Musahibe Raziye Hanım'la evlendi, Damad Efendi adıyla anılmaya başlanıldı.

Otuz akçe ile Ümmü Veled Medresesi'nde göreve başladı. Terakki ederek kırklı ve ellili medreselerde görev yaptı. 1587 yılında Bıyıklı Süleyman Efendi yerine Üçşerefeli Medresenin müderrisliğine atandı. 1589 yılında Sahn'la şereflendi. 1591-1595 yılları arasında Galata, Bursa, İstanbul kadılıkları görevini yürüttü. 1595 yılında Bostanzade Mustafa Efendi yerine

Anadolu Kazaskerliğine atandı. 1596 yılının Mart'ında Mısır Kadılığından Rumeli kazaskerliğine geçti. 1597 yılının Temmuz'unda azledildi. Eserin yazarı Macuncuzade Mustafa Efendi'nin Baf Kadılığına atanması, Damad Efendi'nin azlinden dört ay öncedir. 1598 yılında ikinci kez Anadolu Kazaskeri olduysa da bir yıl sonra azledildi. Azlin hemen arkasından Rumeli Kazaskerliğine getirildi. 1603 yılında Mekke Kadılığına atanan Damad Efendi, bu görevi kabullenmemesi nedeniyle istifa etti. 1608 yılında üçüncü kez Rumeli Kazaskerliği göreviyle taltif edildi,1613 yılında vefat etti.

Cenaze namazı Sultan Mehmed camiinde kılınan Damad Efendi, Sinan Ağa Camii karşısındaki evinin bitişiğine yaptırmış olduğu Darü'l-Hadis'e defnedildi.

ALİ EFENDİ

Ahizade Efendi'ye intisabı sebebiyle Hısım Ali Çelebi adıyla anılan bu zat, Budin kadılığı görevini üstlenen ve görev yerine gitmekte iken Çorlu'da vefat eden Bali Efendi (Uzun Bali)'nin oğludur. Manık Ali Çelebi adıyla da anılmaktadır.

1528 yılında doğan Ali Çelebi, ilk öğrenimini babasından alır. Ahizade Efendi'nin hizmetinde bulunur, Salih Efendi'ye mülazim olur. İlk kez yirmi akçe ile Dimetoka Abdu'l-Vasi' Efendi Medresesine, yirmi

beş akçe ile aynı kasabada bulunan Oruç Paşa Medresesine atanır, daha sonra otuz akçe ile İstanbul Ferah Kethuda Medresesinde görev üstlenir. Davud Paşa medresesinin müderrisliğinde bulunur. Bir ara Sahn müderrisliğinde bulunursa da kısa zaman sonra Manisa'ya gider. 1583 yılında Maraş Kadılığına atanır. 1584 yılının Temmuz ayında vefat eder. Maraş'ta bulunan Alâüddevle camii haziresine defnedilir.

Ali Çelebi'nin, Nadiretü'z-Zaman fi Tarihi'l-Yemen, Ed-Dürrü'l-Manzum fi Ahval-i Ulemai'r-Rum adlı eserleri vardır. Bunların dışında bazı tercümeleri de mevcuttur.

III. MEHMED

Osmanlı sultanlarının onüçüncüsü olan III. Mehmed, 1566 yılında Manisa'da doğdu. Babası, II. Selim'in oğlu üçüncü Murad, annesi de Venedik asıllı Safiye Sultan'dır. II. Selim'in ölümüne kadar Manisa'da kalan III. Mehmed, babasının cülusuyla İstanbul'a geldi. Haydar Efendi'den, Pir Mehmed Azmi Efendi'den, Nasuh Nevali Efendi'den dersler aldı.

III. Mehmed, 1583 yılında Manisa Sancak Beyliği ile görevlendirildi. Babasının vefatı sonucu İstanbul'a gelen III. Mehmed, saltanat tahtına oturdu. Babasının cenazesinin peşinden şehzadelerin katledilmesi, cariyelerin öldürülmesi memnuniyetsizliğe sebep oldu.

Kanuni Sultan Süleyman'dan bu yana padişahlar ordunun başında sefere çıkmıyorlardı. Ordumuz Tuna üzerinde sefer halinde iken Sadrazam Sinan Paşa, padişahın sefere çıkmasının yararlı olacağını söyledi. Hoca Sadeddin Efendi de Sinan Paşa'yı destekledi; padişahın ordunun başında savaşa çıkmasını sağladı. Eğri kalesi kuşatıldı. Bir müddet sonra kale Osmanlıların eline geçti. III. Mehmed, bundan sonra "Eğri Fatihi" ünvanıyla anıldı.

Haçova seferinden kaçan Yeniçeriler hakkında ölüm fermanının verilmesi sonucu Anadolu eşkıya yatağı haline geldi. Savaş kaçkınları Anadolu'da toplanarak isyanlar çıkarmaya başladılar. Tereddütlü bir devlet adamı olması nedeniyle sık sık Sadrazam değiştirmesi iç ve dış olaylarla birlikte kargaşanın sürmesine neden oldu. Devlet adamları arasında sürüp gelen çekişmelerle birlikte Safiye Sultan'ın çevirdiği entrikaları da hesaba kattığımızda durumun vahameti ortaya çıkmaktadır.

Batıda yenilgiler devam ederken Anadolu'da Celâli eşkıyaları cirit atmakta idi. Bu durumdan yararlanan İran Şahı Tebriz üzerine savaş açtı; zulüm ve yağmaya başladı.

Devlet işlerini düzene sokamayan III. Mehmed, saltanatını kendi oğlundan bile kıskanmaya başladı. Dedikodulara aldanarak oğlu Mahmud'u öldürtmekten çekinmedi. 22 Aralık 1603'te vefat etti.

SAFİYE SULTAN

Tahminen 1550 yılında doğduğu söylenen Safiye Sultan, aslen Venediklidir. Babası, Korfu vilayetinin valisidir. Babasının valiliği günlerinde Adriyatik Denizi'nde Türk korsanları tarafından yakalanır, II. Selim'in oğlu III. Murad'a takdim edilir. Baffo adıyla bilinmekte iken Safiye adıyla anılmaya başlar.

III. Murat, gerek şehzadeliği, gerekse sultanlığı döneminde Safiye Sultan'a ilgi duydu. Ancak, onun hakimiyet sağlamasını istemeyen kadınlarla aralarındaki rekabet onu gözden düşürdü. Valide Sultan Nurbanu hanım ile Kanuni'nin kızı Mihrimah ve kendi kızları İsmihan, Gevherhan Sultan'ın kıskançlıklarına hedef oldu. Nurbanu, Mihrimah ve İsmihan Sultanların ölümünden sonra hakimiyet kendisine geçti. III. Murad'ı zevk ve eğlenceleriyle başbaşa bırakarak devlet işlerinde söz sahibi olmaya başladı.

Oğlu III. Mehmed döneminde kılıcının iki tarafı kesmeye başladı. Sadrazam değişikliklerinde bile etkili oldu. Yüksek memuriyetlere atananların para ve hediye vermeleri sonucu huzursuzluklar arttı. III. Mehmed'in ölümünden sonra gözden düştü. Torunu I. Ahmed zamanında eski saraya gönderilen Safiye Sultan, son günlerini bu sarayda tamamladı.1605 yılında öldü.

GEVHERHAN SULTAN

1544 yılında Manisa'da doğan Gevherhan Sultan, II. Selim'in kızıdır. 1562 yılında kız kardeşiyle

birlikte düğünü yapılmış, Piyale Paşa ile evlenmiştir. Piyale Paşa'nın 1578 yılında ölmesi üzerine Boyalı Mehmed Paşa ile evlendi. 1587 yılında Cağaloğlu'nda bir medrese yaptırdı, emlakini bu medreseye vakfetti. Boyalı Mehmed Paşa ile evli iken vefat etti. Babasının türbesine defnedildi.

MEHMED BEY

Gevherhan Sultan'ın Piyale Paşa'dan doğan en küçük çocuğudur. Piyale Paşa'nın Kasımpaşa'daki türbesinde medfundur.

CERRAH MEHMED PAŞA

Enderun'da yetişen Mehmed Paşa, III. Murad'ın cülusu sırasında Şehzade III. Mehmed'i sünnet etmesi sebebiyle 'Cerrah' lakabıyla anılmaya başlanılmıştır. Yeniçeri ağalığıyla taşraya çıkan Mehmed Paşa, dördüncü ve üçüncü vezirlikle taltif edildi. Daha sonra ikinci vezirliğe yükseldi. 1598 yılının Nisan'ında Hadım Hasan Paşa yerine sadrazam oldu. Damla hastalığına yakalanması sonucu görevini hakkıyla yapamayan Cerrah Mehmed Paşa, bir yıl sonra azledilir. Daha sonraları sadaret kaymakamlığı görevini getirildiyse de hastalığı sebebiyle azledildi. Cerrahpaşa Camiinde medfundur. Bugün, Cerrahpaşa adıyla anılan semt onun adını taşımaktadır.

BOSTANZADE MEHMED EFENDİ

Bostanzâde adıyla anılan Mehmed Efendi köklü bir aileye mensuptur. Aydın'ın Tire ilçesinde doğan Mustafa Efendi'nin oğludur. 1535 yılında doğan Mehmed Efendi, önce babasından daha sonraları da Arapzâ-de'den, Kadızâde'den ve Gül Hoca Çelebi'den dersler alır. 1558 yılında Eski İbrahim Paşa Medresesinde hocalığa başlar. Uzun müddet değişik medreselerde görev yapar. 1573 yılından itibaren Şam, Bursa, Edirne, İstanbul kadılıklarında bulunur.

Mehmed Efendi, 1577 yılının Ekim'inde Anadolu Kazaskerliğine atanır. Üç yıl sonra Rumeli Kazaskerliğine yükselir. Bu göreve getirilişinden bir yıl sonra azledilir. Kahire Kadılığı ile Mısır'a giden Mehmed Efendi, üç yıl sonra görevinden ayrılarak İstanbul'a döner. Kısa bir müddet sonra ikinci kez Rumeli Kazaskerliğiyle taltif edilir. 1589 yılında Abdülkadir Şeyhi Efendi yerine Şeyhulislâmlık makamına atanır. Üç yıl sonra bu görevden azledilerek emekli olur.

Mehmed Efendi ile şair Baki arasındaki sürtüşmeler azline sebeb olur. Mehmed Efendi, İstanbul Kadısı bulunan kardeşi Mustafa Efendi'yi şair Baki'nin yerine Anadolu Kazaskerliği görevine getirmek için çalışır. Baki'nin aleyhine bir kampanya başlatır. Bu durumdan haberdar olan şair, olayı III. Murad'a arzeder.

Mehmed Efendi'den boşalan Şeyhulislâmlık makamına Zekeriya Efendi getirilir. Baki, Rumeli Kazas-

kerliğiyle şereflenirse de bir müddet sonra azledilir. 1593 yılının Temmuz'unda Zekeriya Efendi'nin ölümüyle boşalan meşihat makamına yeniden atanan Mehmet Efendi, ölünceye kadar bu görevini sürdürür. 01.04.1598 Çarşamba günü vefat eder.

Dilinde pelteklik olduğu belirtilen Mehmed Efendi, herkesin hayranlıkla dinlediği insanlardan birisidir. İlmiyle birlikte şiirde de belirli bir maharet göstermiş, üç dille şiirler yazmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'a yazdığı mersiye bu şiirlerin en önemlilerinden biridir. *İhya-i Ulum*'u tercüme, *Mülteka*'yı şerhetmiştir.

III. MURAD

II. Selim'in Nurbanu Sultan'dan doğan oğludur. Babasının Saruhan Sancakbeyi olduğu günlerde (4 Temmuz 1546 Pazar) Manisa'da dünyaya gelmiştir. Babasıyla amcası Şehzade Bayezid'in arasında cereyan eden savaşta Konya kalesinin muhafazasını üstlenmiştir. Babasının Kütahya valiliğine atandığı günden sonra Manisa Sancakbeyliğine getirilen III. Murad, tahta geçinceye kadar bu görevde kalmıştır.

Onun döneminde Osmanlılarla Safeviler arasında savaşlar devam etti. 1578-1590 yılları arasındaki bu savaşları Lala Mustafa Paşa, Ferhat Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa gibi vezirler idare etti. Sonuçta anlaşma imzalandı, bu anlaşma, III. Murad'ın ölümüne kadar devam etti. Avusturya ile savaşlar yapıldı.

III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan, karısı Safiye Sultan'ın etkisini azaltmaya çalıştı. Görevler rüşvetle ehil olmayanlara verilmeye başlanıldı. Paranın değeri düştü, Yeniçerilerin ayaklanmaları huzursuzluğun artmasına neden oldu.

Kâbe'nin duvarlarını, su yollarını tamir ettiren III. Murad, Medine'de medrese ve imarethane yaptırdı. Manisa'daki Muradiye külliyesi en ünlü eseridir.

Muradî mahlası ile şiirler yazan III. Murad'ın divanı henüz basılmamıştır. Yazma nüshaları bazı kütüphanelerde mevcuttur.

MUSA ÇELEBİ

Kalemden yetişen Musa Çelebi, tezkireci ve Reisü'l-küttab oldu. 1596 yılının Ekim'inde Reisü'l-Küttablıktan ayrıldı. Nişancılık göreviyle taltif edilen Musa Çelebi, bu görevini bir buçuk yıl sürdürdü. 1008/1599-1600 yılında vefat etti.

HELVACIZADE MEHMED EFENDİ

Hamid ili adıyla anılan İsparta'nın Yalvaç kasabasında doğmuştur. Asıl adı Mehmed, babasının adı Mahmud'dur.

Döneminin bilginlerinden dersler alan Helvacızade eğitimini tamamladıktan sonra Kara Çelebizade

Hüsameddin Efendi'den mülazim oldu. Hicri 1008 yılının Rebiülevvel'inde (1599 yılının Eylül'ünde) Ali Çelebizade Efendi yerine Yusuf Paşa Medresesine atandı. 1013 Receb'inde (1604 Kasım'ında) Karagülmez yerine Bursa Sultanisine geçti. 1017 yılında Sahn-ı Seman'da görev üstlendi . Aynı yıl Manisa iline tayini çıktı. Manisa'ya gitmemesi sonucu azledildi. 1020/1611 yılında tekrar Sahn'da müderrisliğe başladı. 1021/1612'de İzmir'e oradan da Filibe'ye nakledildi. 1024/1615'te Kudüs kadılığına atandı.1028 Safer'inde (1619 yılının Ocak ayında) Tulumbacı Hüsam Efendi yerine Eyüp kadılığına atandı. 1032/1622-23 yılında vefat etti.

İrfan sahibi bir insandı. Şiir ve İnşa'da kudret sahibi olan Helvacızade, Arifî mahlası ile şiirler de yazardı.

Eyüp kadısı olduğu günlerde Şeyhülislâm'ın ziyaretine gider. Sohbet esnasında, Eyüp için,"burası İstanbul'un şehnişinidir" der. Bu söz, Şeyhülislâm'ın hoşuna gider. Helvacızade, bundan sonra El-kadı-i bişehnişin-i Kostantiniyye" biçiminde imza atmaya başlar.

Nefeszade Şem'i Molla bir mecliste bir olayı anlatırken Helvacızade uyuklamaya başlar. Uykusunda, kendisini, bir kıssahanın meclisinde bulur. Kıssahan bir olayı nakleder. Helvacızade kıssahanın eksiklerini ve yanlışlarını bulur. Öfkeyle "yalan söylüyor" diye yerinden fırlar ve bağırmaya başlar. Nefeszade hiddetle-

nir. Orada bulunan topluluk, "tiryakidir, yabana söyler" diye Nefeszade'yi yatıştırmaya çalışırlar. Helvacızade'nin rüya olayını anlatmasından sonra orada bulunan topluluk kahkahalarla gülmeye başlarlar.

Dipnotlar

1. Kur'ân-ı Kerîm, 33/33.
2. Bu tamlama "ev halkı, aile fertleri" anlamında kullanılmaktadır. "Ehl-i Beyt-i Resulullah" da denilir. Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Allah elçisinin ev halkı kabul edilir. Bu tamlama, bunlar için kullanılır.
3. 19 Mart 1597.
4. Baf, Paphos, Bapho adıyla anılan bu kasaba Kıbrıs'ın güneybatısında küçük bir limandır. Bu limanın dolmuş olması nedeniyle ancak küçük gemilerin girmesi mümkündür. Yunan muhacirleri tarafından kurulan bu şehirde aşk ilahesi Zühre'ye ait büyük bir mabed mevcuttur. Sefihane ayinlerin ve oyunların icrası ile meşhur olmuş bir yerleşim alanıdır.
5. "Kâdî-i Baf'ı" ifadesi, ebced hesabıyla, hicri 1005 (miladi 1597) yılını vermektedir. Bu tarih, yazarın Baf kadılığına atandığı yılı belirlemektedir.

6. Metinde "remed arız olup" şeklinde bir ifade geçmektedir. "Remed", bir çeşit göz hastalığıdır. Daha rahat bir ifadenin sağlanması için "gözlerime rahatsızlık arız oldu" şeklinde sadeleştirildi.

7. 17 Nisan 1597.

8. Antalya iline bağlı Alanya ilçesidir.

9. Gemi kaptanının adı.

10. Sultan Osman zamanında yaşayan Akçakoca'nın arkadaşlarındandır. İzmit körfezinde bazı fetihlerde bulunmuştur. Bu sahillerin muhafazasını sağlaması amacıyla kendisine malikane verilmiştir. Marmara adalarına akınlar yapan bu Türk denizcisinin adına izafeten kurduğu üsse ve gemilere "Karamürsel" adı verilmiştir.

11. 22 Nisan 1597.

12. 15 Mayıs 1597.

13. Burada,"Şerdenburnu" biçiminde geçmekte olan bu kelime daha ileride "Şirdenburnu" şeklinde geçmektedir. Yazma nüshada da durum aynıdır.

    Pirî Reis'in "Kitab-ı Bahriye" adlı eserinde bu kelime "Şildenburnu" biçiminde dir. Pirî Reis, "Şildenburnu'nun 15 mil batı karayel cihetinde harap bir vaziyette olan Finike kalesi vardır" biçiminde açıklamada bulunur. Bu açıklamaya göre Şildenburnu, Finike ile Kumluca arasında kalan bir burundur.

14. Kur'ân-ı Kerîm, 33/38.

15. Büyük devlet adamlarının ve zenginlerin hizmetinde bulunan kimsedir. Halk arasında "kahya" adıyla anılırlar.

16. Suriye sınırının yakınında, Ürdün sınırının doğusunda bulunan bir şehir.

17. Filistin'de bir kasabadır. 450 metre yüksekliğindeki kalesi, Selahaddin Eyyubi'nin emiri Üsame bin Münkız tarafından yaptırılmıştır. Ürdün'ün kuzeyinde bulunmaktadır.

18. Ülkemizde bu adla anılan bir kaç yer vardır. Biga çevresinde de bu adla anılan bir kasaba mevcuttur. Yugoslavya'nın Doğu Sırbistan kesiminde bulunan Golubac kasabası da bu adla anılmaktadır.

19. 15 Haziran 1597.

20. Kıbrıs'ın batı tarafında ve Hacısofu adıyla anılan yer, muhtemelen bu bölgenin yeni adıdır.

21. Silifke sahillerini anlatmakta olan Pirî Reis, Silifkeburnu'na keferelerin "Ponte Deligaşe" adını verdiklerini belirtir. "Bu burundan kara yol cihetine altı mil ötede 'Aya Toroda' limanı derler. Issız tabii bir limandır. Türkler 'Ak liman' derler" biçiminde açıklamada bulunur.

22. Mekanın genişliğine işaret eden Macuncuzade, 'yakalanan' kelimesinden sonra 'kaza geldiği zaman feza bile daralır' biçiminde kalıplaşmış bir cümle kullanmaktadır. Metne zenginlik sağlamayan bu ifadeyi metinde değil, dipnotta belirtme gereğini duyduk.

23. 1591 yılının Haziran ayı ortaları.

24. Yazar, kötü özelliklerini saydığı bu adamın sesinin çirkinliğini belirtirken, âyetin Arapça metnini de zikrediyor. (Bkz. Kur'ân-ı Kerîm, 31/19)

25. Ağacı oymak suretiyle yapılan yemek kabı, tahta çanak.

26. Kur'ân-ı Kerîm, 73/13.

27. Kur'ân-ı Kerîm, 14/16-17.

28. Kur'ân-ı Kerîm, 75/29.

29. Kur'ân-ı Kerîm, 76/8-9.

30. 15 Haziran 1597.

31. 16 Haziran 1597.

32. 14 Ağustos 1597.

33. Kur'ân-ı Kerim, 2/17

34. 13 Eylül 1597.

35. 4 Ekim 1597.

36. Kur'ân-ı Kerîm, 11/81.

37. Hüseyin b. Ali el-Kaşifi'nin 1495 yılında yazdığı ve Hüseyin Baykara'nın oğlu Ebü'l Muhsin Mirza'ya sunduğu bu eser Ahlâk-ı Muhsinî adıyla anılmaktadır. Aslı Farsça olan bu eser, ilk kez, Azmi mahlasıyla anılan Pir Mehmed tarafından 1566 yılında Türkçe'ye çevrilmiştir. Enisü'l-Arifin adıyla çevirilen bu eser, Ahlâk-ı Azmi adıyla şöhret bulmuştur. (Bilgi için bkz. Katip Çelebi: Keşfü'z-Zünun an Esami'l-kütübi ve'l-Fünun, İstanbul 1971, C. I, st. 38; Hasan Çelebi: Tezkiretü'ş- Şuara, TTK Yayınları, Ankara 1981, C. II, sf. 625; İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayını, İstanbul 1989, C. II, sf.17).

38. 14 Ağustos 1597.

39. 23 Şubat 1598.

40. Ey yardım dileyenlerin yardımcısı, bize yardım eyle!

41. Aynı vezinle yazılan ve altı mısralık bentlerin birleşmesi sonucu meydana gelen bir nazım biçimidir.

42. Allah resulünün "merhamet edenlere merhamet edilir" hadisine işaret edilmektedir.

43. III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan, Peygamberimizin zevcesi ve mü'minlerin annesi Hz. Aişe'ye benzetilmektedir.

44. Hz. Süleyman'ın zevcesi.

45. Peygamberimizin kızı ve Hz. Ali'nin zevcesi.

46. 15 Mayıs 1597, Perşembe günü.

47. 13 nolu dipnota bakınız.

48. "Mü'minin kalbi Allah'ın arşıdır" hadisine işaret edilmektedir.

49. 42 nolu dipnota bakınız.

50. "Pes itmeyen olmaz" sözüyle "merhamet etmeyene merhamet edilmez" gerçeği hatırlatılmaktadır.

51. 23 Şubat 1598

52. Kur'ân-ı Kerim: 65/3

53. Ölüm veya esaretten kurtuluş.

54. 3 Mayıs 1598.

55. 7 Mayıs 1598.

56. 8 Mayıs 1598, Cuma.

57. 14 Temmuz 1598 Salı,Kurban Bayramı'nın ilk günü.

58. 6 Eylül 1598 tarihi Pazar gününe rastlamaktadır.

59. Yunanistan'ın güneyinde bulunan bir yarım ada.

60. Mora yarımadasında bulunan iki kasaba.

61. Yazma nüshada bu kelime "Kurunlu" biçiminde geçmektedir.

62. Bir çeşit savaş gemisidir.

63. 1598 yılının Ekim ayı.

64. Kur'an-ı Kerim: 30/47

65. 29 Aralık 1598

66. 1598 yılının Mayıs ayında.

67. 24 Ocak 1599.

68. 30 Ocak 1599.

69. Kur'ân-ı Kerîm: 4/75

70. Kur'ân-ı Kerîm: 21/88.

71. Bir önceki dip nota bakınız.

72. Kur'ân-ı Kerîm: 12/22.

73. Eser, 1599 yılında tamamlanmıştır.

74. Kur'ân-ı Kerîm: 39/52.

75. Kur'ân-ı Kerîm: 39/53.

76. Kur'ân-ı Kerîm: 40/44.